

А. ҚАХХОР

**ОФРИҚ
ТИШЛАР**

*4 парда, 7 кўринишли
комедия*

ЎЗБЕКИСТОН ССР ДАВЛАТ НАШРИЕТИ
ТОШКЕНТ — 1958

ИШТИРОК ЭТУЧИЛАР

Н а с и б а. Урта мактаб ўқучиси.

Р о ҳ и л а. Унинг онаси.

М а р а с у л Ҳ у з у р ж о н о в. Насибанинг эри, тиш доктори.

Ф о т и м а. Унинг онаси.

З у ҳ р а. Фотиманинг синглиси, Насиба ўқийдиган мактабнинг қоровули.

П ў л а т ж о н Д о м л а. Мактаб директори.

В е р а

Н а з и р а

} Насибанинг дугоналари.

А ҳ а д ж о н З а р г а р о в. Райижроком раисининг ўрин-босари.

О қ и л а. Унинг биринчи хотини.

Х у м о р х о н. Унинг иккинчи хотини.

Р и з а м а т. Хуморхоннинг тоғаси, райижрокомнинг хўжалик мудир.

Воқиа бизнинг кунларда бўлиб ўтади.

БИРИНЧИ ПАРДА

БИРИНЧИ ҚУРИНИШ

Марасул Ҳузуржоновнинг ўз ҳовлисидаги кабинети. Кабинетни кўча томондаги деразадан кўрамиз. Деразанинг икки томонида ёзувлар: «Тиш доктори ва техниги». «Йўл муюлишдан».

Марасул бекорчиликдан пашша тутиб ўтирипти.
Заргаров киради.

Заргаров (*соатиға қараб*). Марасул, Оқила келмади-ку? А, Оқиладан дарак йўқ-ку?

Марасул. Оқилажон опам... Автобус соат учда келади. Лекин, эрталабки автобусга чиқолмасам, тушгисига чиқарман деган эди.

Пауза

Заргаров. Ҳмм... Қаттиқ хафа эмасми?

Марасул. Устиға хотин оласизу хафа бўлмайдимми?

Заргаров. Йўқ, авзойидан жанжал қиладиган эмасми демоқчиман?

Марасул. Йўқ... йиғлади!

Заргаров. Йиғлади? Хайрият! Йиғлаган бўлса жанжал қилмайди... Кимни олди, деб сўрамадимми?

Марасул. Сўради. Хуморхон деган бир жувонни олдилар дедим.

Заргаров. Тинч келиб кетади дегин? Шундоқ бўлса ҳам насиҳат қилиб, этини ўлдириб, ундан кейин мени чақиргин. Мен уйда бўлман (*чиқмоқчи бўлади*).

Ичкари эшикдан Фотима киради.

Фотима. Ҳой, онанг айлансин, Марасул... (*Заргаровни кўриб.*) Ассалому алайкум... Марасул, иш бузиладиганга ўхшайдику: ЗАГСнинг қоғози бўлмаса домла-имом никоҳ ўқимас эмиш.

Заргаров. Никоҳ? Шу гапни менинг олдимда гапирмасангиз нима қилар эди!

Марасул (*қабулхона эшигига қараб, онасига*). Секинроқ гапирсангиз-чи! (*Заргаровга ёлвориб.*) Яна битта акалик қилинг, жон ака! Бир оғиз айтиб қўйинг!

Заргаров. Жинни бўлдингми?.. Энди домла-имомга никоҳ ўқи дейишим қолдимми?!

Марасул. Йўқ, ЗАГСга айтиб қўйинг дейман! Гапга тушунмайдиган бир одам ўтирипти... ҳеч кўнмайди! (*Трубкага.*) Йигирма бир — ўн икки... ЗАГСми? Қим? Сиз блан район ижроия комитетининг раис ўринбосари ўртоқ Заргаров гаплашмоқчилар! (*Трубкани Заргаровга беради.*) ЗАГС мудир!

Заргарав (*трубкага*). Ҳмм... салом... Докторнинг ишини тўғрилаб беринглар! Марасул Ҳузуржоновнинг ишини... Қиз ёш?

Фотима. Ёш эмас, йилма-йилига ўн саккизга кирган!

М а р а с у л. Ёш эмас, ўн саккизда, мен биламан денг!

З а р г а р о в. Ёш эмас, ўн саккизда, мен биламан денг... йўқ, мен ўзим биламан! А? Тўққизинчи синфда ўқиса ўқийверади-да! Мен тўртинчи синфда ўқиганимда йигирма ёшда эдим! Менга қаранг, жавобгарликдан қўрқманг. Ҳарқанча жавобгарлик бўлса бизга юклайверинг... Кўтаравериб елкаларимиз қадоқ бўлиб кетган!

М а р а с у л (*унинг елкасини силайди*). Яшанг!

З а р г а р о в (*трубкага*). Менга қаранг, ука! Менинг бу ишга тайин бўлганимга ҳали йил ҳам тўлгани йўқ, гапимни қайтариб, бунақа, обрўйимни тўкадиган бўлсангиз хафалашиб қоламиз! А? Куёв блан келин менинг олдимда, ҳозир боради. Регистрация қилинг, бўлак гап йўқ! (*Трубкани зарда блан қўяди*).

Ф о т и м а. Худоё умрингиздан барака топинг! Катта бўлиш хўп яхши-да! Қимга нима деса — нақд!

М а р а с у л. Боринг, Насибани мактабидан айтиб келинг, иссиғида борақолайлик!

Ф о т и м а. Ҳозир айтиб келаман.

З а р г а р о в. Лекин менинг аралашганимни ҳечкимга оғзингиздан чиқарманг!

Ф о т и м а. Хўп бўлади (*чиқади*).

Кўкрагига жуда кўп значок таққан Р и з а м а т киради

З а р г а р о в. Ҳа, Ризамат? Тиш оғриб қолдими? Бунақа арақ ичишга тиш эмас, отнинг тақаси ҳам чидамайди!

Р и з а м а т. Ичмай қўйганман, хўжайин!

Заргаров. Шунақами... (Кўкрагини кўрсатиб.) Уҳў, тақмаганинг чойнакнинг қопқоғи қолипти холос-а! (Чиқади.)

Ризамат. Менга қара, ука, Ризқихўжа икковинг шу қилиқларингни менга қилмасаларинг нима бўлар эди?!

Марасул. Нима қилибмиз?

Ризамат. Бошда писанда қилмовдимми!... Оғзингга сиққанини ол, лекин тилла тиш деб занглаган тақа қўйма демовдимми!

Марасул. Йўғе! Сизга шунақа қиламизми. Утиринг-чи...

Ризамат (креслога ўтиради). Кечадан бери ўхчийвериб ўлиб бўлдим-ку.

Марасул. Оғзингизни очинг! Уф, бай-бай, ичингизда ит ўлганми!.. (Бирдан.) Э-э-э!.. Атанг!.. Тиш қўйгандан кейин уч кун арақ ичмай туринг дейиш мутлақо эсимдан чиқипти-я! Қани. (Тишини кўриб.) Ҳа, мана, тамом... Миокардиодистрофия!

Ризамат (чўчиб). А?

Марасул. Миокардиодистрофия!

Ризамат. Об-бо худо урди, энди нима қиламан! Нега айтмадинг, айтсанг тишимга сақич ёпиштириб ичар эдим-ку!

Марасул. Мутлақо эсимдан чиқипти!

Майли, зиёни йўқ, тўғрилаймиз... Сиз ҳозир Ризқихўжанинг олдига боринг, мен унга телефон қиламан. Чорасини кўради. Йўлда ичиб-нетиб юрманг тағин.

Ризамат. Йў-йўқ, худо хоҳласа етиб борарман (чиқади).

Марасул (трубкага). Ўн бир — ўн саккиз Ризқи! Ризамат акага нукул ўзидан қўйибсан-

ку! Бориб-бориб ўртоқ Заргаровнинг қайнағасига шунақа қиласанми! Қўйсангчи, оғзи кўкариб ётипти! Энди бир-биримизни алдашимиз қолдими! Ҳозир боради, тўғрилагин. Арақдан миокардиодистрофия бўлипти дедим, сен ҳам шунақа дегин (*трубкани қўяди*).

О қ и л а киради.

Э-э, келинг, Оқилахон опа... Қайси автобусда келишингизни билмаганим учун кутиб олгани чиқолмадим. Яхши келдингизми...

О қ и л а. Шукур... Қанилар хотин устига хотин олган Аҳаджон бой, қанилар?

М а р а с у л. Ҳозир... (*Трубкани олади.*) Йигирма беш — ўн беш... Аҳаджон ака, келдилар... Тезроқ чиқинг? (*Трубкани қўяди.*) Оқилахон опа, ишнинг фойда чиқадиغان томонини кўзлайверганингиз ма'қул. Жанжалдан ҳечким барака топган эмас. Индамай қўяқолинг.

О қ и л а. Нега индамас эканман! Ўн етти йил хизматини қилиб провардида кўрганим шу бўлдимми? Менинг юзимни қилмаса, уч боласининг юзини қилса бўлмасмиди?.. Бундан ўн етти йил бурун битта данак эксам ҳозир соясида ўтириб мевасини ер эдим (*ийғлайди*).

М а р а с у л... Оқилахон опа... Фойда чиқадиغان томонини кўзлайверинг.

З а р г а р о в киради. О қ и л а беихтиёр ўрнидан туради.

З а р г а р о в. Ҳа, яхшимисан... (*Пауза.*) Болалар яхшими?

О қ и л а (*кўз ёшини артиб*). Яхши... болалар эсингизда бор экан?..

Заргаров. Аҳмоқ бўлма!.. Утир! Энди нима бўлиб шундоқ бўлганини айтиб ўтиришга фурсатим йўқ — идорада одамлар мени кутиб ўтирипти. Бўлар иш бўлди. Ихтиёр ўзингда, агар шу гапни кўчага чиқараман десанг, майли, чиқар, лекин ўйлаб иш қил! Ўзингга қийин бўлади: учта боланг бор, қўлингда ҳунаринг йўқ... Йўқ-йўқ, кўчага чиқармайман, сабр қиламан десанг...

Марасул. Сабрнинг туби олтин!

Заргаров. Балли! От айланиб қозигини топади!

Магазиндан келаётган Хуморхон дераза олдида етганда қўлидаги ўрамни тушириб юборади.

Хуморхон. Вой! Марасул ака!.. Қарашиб юборсангиз-чи!

Марасул (Заргаровга). Хуморхон опам!..

Заргаров (дарров креслога ўтириб). Оҳ! Воҳ! Суғур! Суғурсанг-чи!

Марасул (омбурни чоғлаб). Ҳозир... Ҳозир...

Хуморхон. Вой, нима қилди?

Оқила Хуморхонга тикилганича қолади.

Марасул (Хуморхонга). Дун'ёда тиш суғуртиришдан ёмон азоб йўқ. Сиз бораверинг, кўрмай кўяқолинг.

Хуморхон. Оғритмай олинг! (Чиқади).

Оқила унинг кетидан қараб, аста ўрнидан туради.

Заргаров (чўнтагидан пул олиб Оқилага беради). Ма, болаларга бирон нарса олиб бер.

О қ и л а. Ұзингиз қачон борасиз? Болалар дада деб жонимдан безор қилишаяпти (*Йиғлайди.*)

З а р г а р о в. Шу ҳафта ичи бораман. Болаларни ўпиб қўй! Бор, бор!..

О қ и л а чиқади.

М а р а с у л. Аҳаджон ака, жуда қалтис ишда... Бир чувингиз чиқса борми — буёғингиз райком, буёғингиз прокурор-а!

З а р г а р о в. Э, ваҳима қилаверма!

М а р а с у л. Одам қариган сари ёшини хоҳлар экан-да! Хуморхонни олмасдан шундай ўйнашиб юраверсангиз бўлмасмиди?

З а р г а р о в. Ўйнашиб юриб шунақа бўлиб қолди-да! Бир куни «бўйимда бўлиб қолди» деб йиғлаб келди. Ёлғон экану, қўрққанымдан, қорни кўзимга катта кўринипти. Шу!.. «Тоғам билиб қолса мени сўяди, хотин устига бўлса ҳам ол» деб туриб олди. Тоғаси, бояги Ризамат, ўшанда ҳам менда завхоз эди, ҳар куни саломга кирадиган бўлиб қолди; ҳар кирганида «сўйиб келмадимикин» деб юрагим шув этиб кетади дегин!.. Бундан ташқари, ўйлаб қарасам, биздай одамнинг бисотида битта культурнийроқ хотин бўлса ҳам зиён қилмас экан. Ўзинг ўйлаб кўр: хотининг бўлса-ю, орада гап-лашгудай гап бўлмаса, бирон жойга олиб боролмасанг, меҳмон келганда дастурхонда ортиқча бўлиб ўтирса!.. Қийин-да! Бечора Оқила ўзи жуда ҳалол, меҳнаткаш, болаларга жуда меҳрибон, қисқаси, баҳоси йўқ хотин-у орқада қолиб кетди!

М а р а с у л. Саводи бор шекилли?

Заргаров. Бор эди! Бироз бор... Жуда ёш олган эдим-да, еттинчими, саккизинчи синфда ўқир эди. Кейин ўқиёлмади: катта даргоҳ, бола-чақа, қозон-товоқ... Қолиб кетди!.. Қўй бу гапларни! Мени яна бирон уч минг сўм қарздор қилиб тур. Хуморхонни курортга жўнатмасам бўлмайди. Оқиланинг тафти босилгунча кўздан нарироқ тургани ма'қул.

Фотима киради.

Фотима. Насиба дарсда экан, айтдим, ҳозир, дарс тамом бўлиши блан, келади.

Марасул. Пулингиз борми? Аҳаджон акамга яна уч минг сўм зарур бўлиб қолипти.

Фотима (*шошиб*). Пулим йўқ.

Марасул (*қулоғига*). Ундоқ деманг, беринг, керакли одам.

Фотима. Ҳадеб, олаверадими?.. Қошки берса!.. (*Ички белбоғидан пул олиб тез санаб беради.*) Минг! Икки минг!..

Қизларнинг ашула товуши. Насибанинг сизлар кетаверинглар, орқаларингдан етиб бораман! дегани эшитилади, ҳамма деразадан қарайди.

Насиба (*киради*). Салом...

Фотима. Айланай!..

Марасул. Ие, кийинмасдан келибсиз-ку!

Фотима. Вой гиргиттон! Қиринг! Қиринг!

Заргаров (*Насибага зеҳн солиб*). Ҳмм.. (*Марасулга*). Формада олиб боракурма, формани кўриб ЗАГС мудирининг жини қўзғамасин тагин.

Марасул. Йў-йўқ! Худо урдими!

Заргаров. Бўйи жуда паст экан-да!

Фотима. Туфли бор! Пошнаси бир қаричлик туфлимиз бор!

Заргаров. Хўп, боринглар, ҳашамини кейин қиласизлар. Хўп, мен кетдим, одамлар кутиб қолди (*чиқади*).

Фотима. Қани, юринг гиргиттон!

Иккови ичкарига кириб кетади. Марасул ашула айтиб асбобларини йиғиштиради ва кийнади. Ичкаридан Фотима, бошқа кўйлак ва баланд пошна туфли кийган Насиба зўрға юриб чиқади.

Марасул. Қани, кетдик!

Насиба (*Фотимага*). Тағин ЗАГСга борамизми?

Фотима. Бу сафар бетўхтов ЗАГС қилади, Аҳаджон акангиз буюрдилар!

Марасул. Энди портфельнинг кераги йўқ (*портфельни олиб улоқтиради*).

Фотима. Боринглар! Илоҳи омин!.. Тезроқ қайтинглар, ошнинг гуручини солмай тураман!

Марасул блан Насиба чиқади. Фотима креслога ўтириб юзига фотиҳа тортади.

П А Р Д А

ИККИНЧИ ҚУРИНИШ

Роҳиланинг кўримсизгина уйи. Роҳила, Марасул. Марасул хуноб — нари-бери юрмоқда.

Марасул. Бунақа қайсар. одам дун'ёга келган эмас! «Ахир Аҳаджон акам телефон қилдилар-ку, яна нима керак?» десам, «Худо-

нинг ўзи телефон қилса ҳам регистрация қилмайман» дейди-я!

Роҳила. Лоҳавла... Энди нима қиласизлар?

Марасул. Энди нима қилар эдик... қишлоққа чиқиб регистрация қилдириб келамизда... Аҳаджон акам хат ёзиб бердилар... Мана... *(Ўқийди.)* «Жондан азиз жиянимиз Нишонбойга етиб ма'лум бўлсинки, ушбуни кўрсатучи Марасул Ҳузуржонови тегишли умр йўлдоши ўртоқ Насибахон Асқарова блан бирликда никоҳ дафтарингиздан ўтказиб азбаройи *(та'кидлаб)* турмуш қилишлари учун қонуний ҳужжатларини бермоғингизни сўраб қоламан деб Заргаров».

Роҳила. Қачон борасизлар?

Марасул. Ҳозир борамиз, борди-келдиси машинада бир ярим соатлик йўл... Насиба келмаяпти-ку?

Роҳила. Ҳайронман... Мактабимга бориб келаман деган эди.

Марасул. Хавотирман-да: битта-яримта ўртоғига айтиб қўйса...

Роҳила. Йўғ-э, айтмайди!

Марасул. Мен бориб машинани олиб келай, унгача келиб қолар. Тайёр бўлиб туринглар *(чиқади)*.

Роҳила *(ўзича)*. Шукур, худога минг қатла шукур, кўзим очиқлигида қизгинамнинг тўйини кўрадиган бўлдим. *(Гардеробни очиб Насибанинг кўйлаklarини ҳавас блан кўздан кечиради.)* Толингдан ўргилай, қизим, онанг шўрлик қиз бўлиб, келин бўлиб, ҳечнарсга кўрмаган эди, худойи таоло ҳаммасини сенга

насиб қилган экан. (Узича ашула айтади.)
Тўй муборак бўлсин, тўйлар муборак бўлсин...
Ургилай Насибахон, тўйлар муборак бўлсин.

Н а с и б а мактаб формасида ма'юс киради.

Келдингми, қизим... Ҳа, нима бўлди?

Н а с и б а (секин). Мен яширолмадим... Дом-
ламга айтиб қўйдим...

Р о ҳ и л а (қўрқиб). А?! Қайсибирига айт-
динг?!

Н а с и б а. Мактабдан чиқиб келаётсам Пў-
латжон Домла эшикда турган эканлар... Ҳеч
яширолмадим! Кабинетларига олиб кирдилар...
(Бирдан.) Ая, қўйинг шу ишни! Қўйинг, шу
иш мактабни битирганимдан кейин бўлсин!
Мен домлага ва'да бериб келдим. Қўйинг,
керакмас!

Р о ҳ и л а. Ҳой, ношукур! Бахт қуши одам-
нинг бошига бир марта қўнади-я! Уқиш ҳама-
вақт бўлаверади — магазин тўла китоб!

П ў л а т ж о н Д о м л а киради.

П. Д о м л а. Мумкинми?

Н а с и б а (ҳайрон). Марҳамат... келинг,
Домла...

Р о ҳ и л а (гаранг). Келинг, директор-дом-
ласи...

П. Д о м л а. Салом...

Р а ҳ и л а. Қани, буёққа... Қизим, самовар
қайнаб турган эди, олиб кир!

П. Д о м л а (ўтиради). Саломат бормисиз...

Р о ҳ и л а. Шукур.

П. Домла. Насибани узатишга шошилиб-сиз деб эшитдим...

Роҳила (гангиб). Йўқ... Ким айтди... Бекор гап! Улимдан хабарим бор, бу гапдан хабарим йўқ...

П. Домла унинг кўзига қарайди.

И-ҳа, эсим қурсин, дурустроқ бир жой чиққан эди, подручка қилиб юрсин деб унаштириб қўйдик холос...

П. Домла. Ҳмм... «Дурустроқ жой?» Нима си дуруст экан?

Роҳила. Дурустлиги шуки... ўзи доктор! Доктор бўлганда ҳам чаққонгина доктор экан! Данғиллама иморат-у, машина-ю... Сигир, товук, фоз... Болагинам етим ўсганига яраша худо пешонасига бахт битган экан!

П. Домла. Ҳмм... Ҳарбир она боласини яққолроқ кўриниб турган бахтга томон йўллашни истайди, лекин, афсуски, бахт, чинакам бахт нима эканини ҳарбир она ҳам билавермайди. Азизим! Қизингизнинг бахтини бировларнинг остонасидан қидирманг! Бахтни бировларнинг остонасидан қидиришнинг ўзи бахтсизликнинг боши! Насиба ўз бахтини ўзи, ўз қўли блан яратади! Бахт хусусида уни янглиштирманг! Янглиштирманг қиз бечорани!

Роҳила. Вой, мен янглиштирганим йўқ! Уқиган йигит бўлгани учун қўлдан чиқмасин деб...

П. Домла. Уқиган бўлса ҳам уқмаган йигитга ўхшайди, йўқса Насибанинг ўқишини ора йўлда қолдириб мактабидан юлиб олмоқчи бўлмас эди.

Р о ҳ и л а. Билмасам, Насибанинг ўзи танлаган... яхши кўради...

П. Д о м л а. Хато! Ундоқ деманг, хато гап! Мен Насиба блан гаплашиб кўрдим. Бу муҳаббат эмас, англашилмовчилик! Сиз муҳаббат хусусида ҳам уни янглиштирманг!

Р о ҳ и л а. Вой, ғалати гапни гапирасиз-а, домласи, (*йиғламсираб*) она ўз боласига ёмонликни раво кўрадими!..

П. Д о м л а. Тўғри, ҳечқачон раво кўрмайди! Қадимги вақтда ёш қизларини хотин устига берган, олтмиш-етмиш яшар чолларнинг қўйнига солиб қўйган ота-оналар ҳам ўз боласига ёмонликни раво кўрган эмас, лекин дўст бўла туриб душманнинг ишини қилганлиги ҳам ҳақиқат! Шундоқ эмасми?

Самовар кўтариб Н а с и б а киради.

(*Насибага.*) Биз, ўқитучилар, тўққиз йил давомида сени кўзимизнинг нури, бағримизнинг ҳарорати блан парвариш қилдик!.. (*Роҳилага.*) Тувакда бир туп гул ўстирган одам шу гулнинг бирон япроғига шикаст етса қанча ачинади! Насиба бир туп гул эмас!

Р о ҳ и л а. Айтдим-ку, домласи, совчи келавермасин деб унаштириб қўйдик, холос. Тўйни келаси йил қилармиз...

П. Д о м л а. Тўй деб Насибанинг ўзи айтди-ку!

Р о ҳ и л а (*қизига ҳўмрайиб*). Вой, нега ундоқ дединг? Унаштириш нима эканини билмайди-да, домласи, ёш... (*Ункалаб.*) Вой, домласи, наҳотки шунга ишонган бўлсангиз! Сизни отаси ўрнида кўрсаг-у, наҳотки сиздан бесўроқ

иш тутсак... (*Насибага.*) Қиз нарса, ҳеч нарсадан ҳеч нарса йўқ, тўй деб юргани уялмайсамми! (*Биқинини ўйиб олади.*) Гапир!

Н а с и б а. Қечирасиз, Домла, мен тушунмаган эканман...

Р о ҳ и л а (*сохта кулиб*). Буни қаранг, унаштиришни тўй деб юрса-я! Қўйинг, домласи, ҳозир унаштиришдан ҳам айнидим! Вақт-соати етганда бўлар! Вақт-соати етганда куёвни ўзингиз топасиз! Тўйга ўзингиз бош бўласиз!

П. Д о м л а. Ана бу тапингизга офарин! Офарин! Энди мен кетай бўлмасам...

Р о ҳ и л а. Бир пас ўтирсангиз бўлар эди.

Р о ҳ и л а уни кузатиб чиқади. Н а с и б а ўйланиб қолади.

Р о ҳ и л а (*киради*). Орзу ҳавас кўриш пешонамга битмаган бўлса нима ҳам дейман! (*Йиғламсираб.*) Майли, онанинг кучи болага етмайдиган замон экан.

Н а с и б а (*ҳайрон*). Вой, нима деяпсиз ўзингиз!

Р о ҳ и л а. Шу гап ўлгурни домланганга айта қолмасанг нима қилар эди! Сизларга онадан ҳам домла азиз-да! Майли, шундай бўлса ҳам сендан розиман... (*Айтиб йиғлайди.*) Ўғил кўрмадимки, гўримга икки кетмон тупроқ ташласа... Товутим чиққан куни арвоҳимга битта шам ёқсанг бас!

М а р а с у л киради.

Н а с и б а (*йиғлаб*). Дарров шунақа дейсиз-да!

М а р а с у л. Үзи нима гап? А?

Р о ҳ и л а. Директор-домласи келди...

М а р а с у л. А?.. Хўш?

Р о ҳ и л а. Домласига айтипти...

М а р а с у л (Насибага). Ие, қанақасиз ўзингиз, ҳечкимга оғзингиздан чиқарманг дёмовдимми? (Роҳилага.) Хўш, нима деб келипти?

Р о ҳ и л а. Нима дерди!

М а р а с у л (Насибага). Хўш, сиз нима дедингиз?

Н а с и б а. Пулатжон Домла мендан жуда қаттиқ койидилар.

М а р а с у л. Қизиқ экансиз, директор бўлгандан кейин койийди-да! Нима, чапак чалсинми бўлмаса?

Н а с и б а. Йўқ, Домла чинакам куяётиптилар, мактабни битираолмай қолади деб ўйлаётиптилар.

М а р а с у л. Ие, ахир айтмадингизми?.. Мен жонимни, танимни, бутун умримни илм йўлига тиккан бир дарвишман-ку, ахир! Мен нима қилсам илм учун, илм йўлида қиламан. Куним битиб ўлсам ўлигимни ҳам илм йўлига бераман: майли, студентлар теримга похол тикиб бурчакка қўйишсин! Финг демай туравераман!.. Мен сизга қўл чўзганимда эркак бўлиб эмас, бир тарбиячи бўлиб қўл чўздим. Мен сизни университетда ўқитаман, аспирантурада ўқитаман! Менга жўн хотин керак эмас! Жўн хотин керак бўлса, мана ўртоқ Заргаровдай одам синглисини бермоқчи бўлганда олақолар эдим!

Р о ҳ и л а (Насибага). Эшитаётибсанми?

М а р а с у л. Мен сизни доктор қиламан,
академик қиламан!

Н а с и б а (*кулумсираб*). Ростми?..

М а р а с у л. Мен сизга қачон ёлғон гапирган
эдим?

Фотима киради.

Ф о т и м а. Ҳой, мунча ивирсидиларинг! Ма-
шинада ўтириб кўзим пинакка кетипти. Бў-
лақолсаларинг-чи!..

Р о ҳ и л а (*Насибага кўйлак бериб*). Юр
тезроқ, кийингин, қизим!

Н а с и б а. Ая, ахир Пўлатжон Домла...

Р о ҳ и л а. Гапни кўпайтирма! (*Насибани
қўярда-қўймай етаклаб олиб чиқади.*)

М а р а с у л (*Фотимага*). Тўйни тезроқ ўт-
казмасак мактаб ишни чатоқ қиладиганга
ўхшайди.

Ф о т и м а. Албатта! Менинг нима деб жоним
ҳалок! Қачонгача ўргатаман!..

Ясанган Н а с и б а, Р о ҳ и л а киради.

М а р а с у л. Қани, кетдик!

Р о ҳ и л а. Кетдик!

Н а с и б а. Ая, Пўлатжон Домламга нима
деган эдингиз?..

М а р а с у л. Юринг! Юринг! (*Насибани
қўлтиқлаб олиб, етаклайди.*)

Ҳамма чиқади.

П А Р Д А .

ИККИНЧИ ПАРДА

УЧИНЧИ КЎРИНИШ

Катта дид ва зўр ҳавас блан солинган иморат. Еш
мева дарахтлари. Майнинг ўрталари.

Насиба, Вера, Назира.

Насиба.

Кавказ подо мною. Один в вышине
Стою над снегами у края стремнины.
Орел с отдаленной поднявшись вершины
Парит неподвижно со мной наравне.

Вера, Парит эмас, парит!

Насиба. ...Парит неподвижно со мной
наравне... Кисловодск! Казбек!.. Арарат!..

Назира. Кисловодск қаёқда-ю Казбек блан
Арарат қаёқда! Тўққизинчи синфда ўқиган
одам географияни бироз билиши керакдир?

Вера. Қизишма, Назира!

Насиба (кулади. Назирани қучоқлайди).
Ўзингнинг ҳам ҳавасинг келаётпти, ўртоқ-
жон!.. Вой!.. Уйласам юрагим ҳовлиқиб кета-
ди!.. Шуларнинг ҳаммасини ўз кўзим блан кў-
раман-а!

Назира. Уқиш-чи?! Уқишни кимнинг кўзи
блан кўрасан? Имтиҳонлар-чи?

Насиба. Имтиҳон?! Имтиҳонни кузда бе-
раман. Марасул акам шунақа деяптилар!

Назира. Ҳайронман! Мен сенга ҳайронман, Насиба! Наҳотки одам ҳеч кераги йўқ курортни деб имтиҳонни кузга қўйса!

Вера. Барибир мактаб жавоб бермайди.

Насиба. Жавоб берган бўлса-чи?

Вера. Ҳеч-да!

Насиба. Марасул акам «Насиба ҳозир курортга бормаса бўлмайди» деб поликлиникадан справка элтиб бердилар.

Вера. Ҳеч касалинг йўқ-ку!

Насиба. Вой, касалим бор...

Назира (*тажанг*). Қаеринг қийшайипти?

Вера. Назира, оғир бўл!

Насиба (*зўр ташвиш блан*). Марасул акам мана бу еримга... Йўқ, мана бу еримга қулоқ солиб кўриб (*бош чайқайди*) мундай-мундай қилдилар...

Назира (*бош чайқаб*). Мундай-мундай қилган Марасул акангу, справкани поликлиника берадими?

Вера. Назира, ҳовлиқмагин!..

Насиба. Марасул акам касалимни айтгандирлар-да!

Вера. Ҳечқанақа касалинг йўқ! Қўй бу гапларни! Биз ёрдам берайлик, имтиҳонга тайёрлан.

Насиба. Вой, мунча! Имтиҳонни берсам бўлдими! Кузда бераман-да! Ҳозир қандоқ қиламан... Поездга билет олиб қўйган бўлсак, поезд уч соатдан кейин жўнаса... Унинчини кечки мактабда битираман! Битирмасдан иложим борми, янаги йилга Москвага кетадиган бўлиб турибмиз, Марасул акамни Москвага ишга чақиришяпти.

Назира. Мен ҳам «Москвада тиш доктори танқис эмиш» деб эшитдим!

Вера (*аччиғи келиб*). Назира, қўйсанг-чи!

Насиба. Вой, ишонмайди-я! Хат келипти! Кетамиз! Марасул акам «Сени Ломоносов номидаги университетга киргизиб қўяман» деяптилар. Йигирма бешинчи этажда ўқийман. У киши ишлайди, мен ўқийман. Университетни битираман, кандидат, доктор бўламан! (*Керилиб.*) Физика-математика фанлари доктори профессор Насибахон Қаримовна Асқарова! Йўқ-йўқ, Ҳузуржонова!

Назира. Сал тушинг!

Насиба. Бўлолмайманми?

Назира. Бўлолмайсан!

Насиба. Бўлолмайманми, бўлолмайманми?

Назира. Бўлолмайсан!

Насиба (*уни йиқитиб миниб олади*). Бўлолмайманми?

Назира. Тавба қилдим! Бўласан, бўласан...

Кулги. Жимлик.

Вера (*«Школьный вальс»ни бошлайди*).

Давно, друзья веселые,
Простились мы со школою...

Назира блан Насиба қўшилади.

Но каждый год мы в свой приходим класс,
В саду берёзки с клёнами,
И школьный вальс опять звучит для нас.
Сюда мы ребятишками
С пеналами и книжками...

Насиба сукутга кетади. Буни Вера пайқаб Назирани туртади.

Назира (Ўйчан).

Давно, друзья веселые,
Простились мы со школою...

В е р а. Ҳарқалай эрга текканинг бемаврит, бемаслаҳат иш бўлди, Насиба. Мактаб билганида тўйингни бир йил кейинга қўйдиран эди. Яширдинг. Ҳамма сендан хафа!

Н а с и б а. Уф... Муҳаббат нима эканини бошингга тушганда биласан!

Н а з и р а. Яна бир йил сабр қилганингда муҳаббатингга куя тушармиди?

В е р а (Назирага). Оғир бўлсанг-чи ахир!

Н а с и б а. Яна бир йил сабр қилсам бўлар эди, лекин бир томондан аям... «Кўзим очиқлигида тўйингни кўрай» деб туриб олдилар, бир томонда... (ифтихор блан) ўртоқ Заргаров орага тушдилар. Ундан кейин Марасул акам... ҳар куни мактабга кетишимда ҳам, мактабдан келишимда ҳам гул кўтариб кўчамизнинг бошида турар эдилар.

Н а з и р а. Менга қара, ҳар куни гул кўтариб турганига раҳминг келдими, ё чинакам яхши кўрасанми?

Н а с и б а. Билмасам. (Ўйчан.) Ба'зан аллақандай бўлиб кетаман... Кўнглим ғаш... Тўққиз йил ўқиган мактабим, муштдайлигимдан бирга ўсган ўртоқларим... Ҳаммасига бегонадай бўлиб қолдим! Энди кечки мактабда ўқийман... Хотинлар... Қизиқ-а, мен энди хотин!.. Марасул акам менинг эрим! Эр! «Эрим» деган гапга ҳеч кўниколмаяпман! Кўникиб кетарман-а, қизлар! Бир одам сенга жони, жаҳонини бери-саю сендан ҳечнарсан талаб қилмаса, шу одам-

нинг оти эр бўлса, бунга кўникмасдан нимага кўникади киши! Қаранглар, шу ҳовли-жой, мана шу дарахтлар, курси, сўри -- ҳаммаси меники! (*Бахтиёр.*) Эрим мени бугун Кисловодскка олиб кетади!

В е р а — Бугунлай ўзгарибсан!

Ф о т и м а (*товуши*). Ҳой, Асқад, жувонмарг, қўясанми, йўқми!

Н а с и б а. Қайнанам...

Ф о т и м а чимматсиз паранжи ёпиниб, иккита бидон кўтариб киради.

Ф о т и м а. Қелинпошша! (*Меҳмонларни кўриб.*) Ие! Қелинлар, Эсонмисиз... Омонмисиз... (*Насибага.*) Қелинпошша, товуқларингизга мойк қўйдингизми?

Н а с и б а. Ҳа, мойк қўйганман.

Ф о т и м а. Чипор товуғингизга-чи?

Н а с и б а. Унга ҳам қўйдим.

Ф о т и м а. Қора товуғингиз ҳам қақалаб юрипти. (*Товуқнинг юришини қилиб кўрсатади.*) Қа-қа-қоқ... (*Бир чеккада турган шиша блан пахтани кўриб қолади.*) Ҳа, айтгандай (*шиша блан пахтани олади*) сигирингизнинг қаншарига темиратки чиқипти, номакоб суркадим, нос суркадим — бўлмади, пичоқ блан қириб керосин суркаш керакмиш.

Н а з и р а пиқ этиб кулиб юборади, В е р а уни туртади.

Қирай десам, қарилик қурсин, кўзим ўтмади. Сизнинг кўзингиз ўткирроқ... Мана учовларинг бирпасда қиласизлар...

Н а з и р а товуш чиқармай қотиб-қотиб кулади. В е р а уни туртади, гавдаси блан Ф о т и м а н и н г назаридан тўсади.

Н а с и б а (*хижолат*). Мол докторига қаратамиз, ая, доктор даво қилади?

Ф о т и м а. Аввал бир суркаб кўринглар, бўлмаса ундан кейин докторга қаратайлик (*шиша блан пахтани унга беради*).

Н а с и б а. Хўп-хўп... Ўтиринг...

Ф о т и м а. Йў-йў-йўқ, бемалол ёзилишиб ўтиринглар! Ёмон кўрганим ёшларнинг суҳбатига қариларнинг суқилиши. Айниқса қайнана...

Н а с и б а. Унақа деманг! Ўтиринг!

Ф о т и м а. Ёшлигимда қайнананинг жабрини торта-торта жонимда жон қолган эмас. Мана шу Марасулни туққанимда «Шу ўғлим катта бўлса, хотин олса келинимнинг ҳеч ишига аралашмайман» деб ният қилганман. Худо ниятимга етказди.

Гозлар товуши.

Ҳой, Асқад ўлгур! (*Кўча эшигига томон югуради*).

Н а с и б а ундан илгари чиқиб кетади.

Н а с и б а (*товуши*). Ҳой, Асқад!

Ф о т и м а (*кўчага*). Келинпошша, ҳу ана у эшикка кирди! Ҳа, жувонмарг!.. (*Қайтади.*)

В е р а (*Назирага, сен тек тур, деган ма'нода ишора қилиб*). Хола, Насиба ўқишини қўйиб курортга кетармиш... Чакки қилаётпти. Сиз ҳам айтинг...

Н а з и р а. Ўғлингизга айтинг, олиб кетмасинлар. Имтиҳони бор.

Ф о т и м а (*бидонларини олиб*). Йў-йўқ! Келинимнинг ишига аралашмайман. Мен ният қилганман.

Ихтиёр ўзида. Ҳукуматнинг даврида ҳамма озод, озод бўлгандан кейин борса ҳам ўзи билади, бормаса ҳам ўзи билади. (*Чиқади.*)

Машина гудоги. Н а с и б а блан М а р а с у л киради.

М а р а с у л. Салом қизлар!.. Насибахон, пулингиздан бир минг бешюз сўм олиб чиқинг, мен сизга бир нарса олиб келаман.

Н а с и б а уйга кириб кетади.

Хўш, қизлар, нима гап?

В е р а. Бизни комсомол ташкилоти юборди.

Н а з и р а. Насиба имтиҳонларини бермасдан курортга кетар эмиш! Бу қанақаси?..

В е р а (*Назирани туртиб*). Комсомол ташкилоти бизни хабар олгани, билгани юборди.

М а р а с у л (*елкасини қисиб*). Мен бу тўғрида дирекцияга справка элтиб берган эдим-ку?

Н а з и р а. Курортга ҳозир бориши зарурми?

М а р а с у л. Зарур! Докторлар касали жуда оғир дейишаётпти. Миокардиодистрофия!

Н а з и р а (*Верага бир қараб*). Вой, Насибани ўзингиз кўрибсиз-ку! Поликлиника сизнинг гапингизга қараб справка берипти-ку!

М а р а с у л. Тўғри, ўзим кўрдим! Нима, мен доктор эмасманми? Жим! Насиба чиқаётпти. Мен касалини ўзига айтганим йўқ. Ўзи билмаслиги керак!

Н а с и б а уйдан жуда кўп пул олиб чиқади ва ўртоқларининг кўз олдида ҳузур қилиб санаб беради.

Н а с и б а. Мана... Бир! Икки...

М а р а с у л. Курортга боришдан мақсад да-

воланиш бўлса, даволанишдан мақсад — ўқиш! А'ло ўқиш! Қомсомол ташкилоти блан дирекцияга менинг номимдан айтинглар... Мен олий ма'лумотли одамман, докторман! Насиба кузда ҳамма фандан «а'ло»га топширмаса йўл қўймайман! Насиба мени ерга қаратмайди.

Н а с и б а. Албатта!.. Эллик саккиз, эллик тўққиз, олтмиш!.. Дарров келасиз-а? Тагин поездга кечикмайлик!

М а р а с у л. Мен беш ярим минутда етиб келаман... Уртоқларингизга яхши пластинкалардан қўйиб беринг.

Н а з и р а. Йўқ, биз ҳам кетамиз!

М а р а с у л. Шунақами... Машинага чиқинглар бўлмаса.

Н а с и б а (*эркаланиб*). Марасул ака, машинани кўчанинг бошигача ҳайдаб чиқай...

М а р а с у л (*кулиб, қизларга*). Насиба машина ҳайдашни ўрганаётипти. (*Насибага.*) Хўп, лекин катта кўчага чиқмайсиз!

Н а с и б а (*севиниб*). Хўп! Кўчанинг бошигача...

Ҳамма чиқади. Мотор гуриллайди. Машина гудоги. Ғозлар товуши. Машина жўнайди. Пақир кўтариб Фотима киради. Телефон жиринглайди.

Ф о т и м а (*трубкани олиб*). Ҳа! Марасул йўқ. Кимсиз? Директор? Вой болам, қайси магазиннинг директорисиз? А? Мактаб директори? Ҳмм... Ҳа, кетишаётипти. А? Ихтиёр Насибанинг ўзида. Вой, ўзингиз ўқиган одам бўлатуриб озодликка тўсқинчилик қиласизми?

Кўчадан ғозлар товуши эшитилади.

Қўйинг, қўйинг, гапни чўзманг! Вақтим йўқ!
(Трубкани қўйиб кўчага қарайди. Хуморхон
киради.) Ҳой Асқад, қўясанми, йўқми? Биров-
нинг ғозини қувлайверасанми?

Хуморхон. Ким, хола?

Фотима. Анови Тўлаганнинг эркатойи.
Минаман деб ғозларни қувлагани қувлаган.

Хуморхон. Бизнинг телефон яна бузилиб
қолди. Эр бўлмай қора ер бўлгур шуни яхши-
роқ тузатдириб қўймайди! Мумкинми...

Фотима. Бемалол... (Пақирни қўйиб, уйга
киради.)

Хуморхон (трубкага). Йигирма тўрт —
етмиш тўрт... Салом. Хуморхонман. Аҳаджон
акам бормилар? Шунақами... Раҳмат... Кечи-
расиз... Йигирма — тўқсон саккиз... Уртоқ Зар-
гаров бормилар? Қаёққа? Раҳмат. Кечирасиз...
Йигирма уч — саксон тўққиз... Уртоқ Заргаров-
нинг оилалари бўламан... А? Қаёққа кетди
экан? Айтмадими? Раҳмат! Кечирасиз. (Труб-
кани қаттиқ қўйиб ўрнидан туради.)

Насиба (югуриб киради). Ду-дудуд!..
Радиатор... Аккумулятор! Келинг, Хуморхон
опа...

Фотима уйдан чиқади.

Фотима. Келинпошша! Сигирингизни со-
ғиб оласизми... (Кунга қараб). Мен номозимни
ўқиб олай.

Насиба пақирни олиб ўйнаб чиқиб кетади. Телефон
жиринглайди.

Ким? А? Ҳозир. (Чиқмоқчи бўлган Хумор-
хонга.) Манг! Эрингиз! (Жойномозни олиб
номозини бошлайди.)

Хуморхон (*трубкага*). Лаббай! Аҳаджон ака! Қайси гўрда юрибсиз, телефон қилмаган жойим қолмади! Нима бўлди путёвка? (*Та'би хира бўлиб.*) Вой, курортга кетаётиман деб ҳаммага овоза қилиб қўйганимдан кейин йўқ дейсизми! Керакмас, путёвга топиб келмасангиз уйга киргизмайман! (*Трубкини қўяди, номоз ўқиётган Фотимани четлаб ўз ҳовлисига чиқиб кетади.*)

Машина гудоги. Бир қўлида ҳасса блан шляпа, бир қўлида ўрам, Марасул киради. У оёқ учида юриб уйга кириб кетаётганида Фотима унга кўз қири блан қарайди.

Фотима (*саждага кетаётиб*). Шошма!

Марасул бир тўхтаб яна йўлда давом этмоқчи бўлади.

Шошма дейман. У нима?

Марасул. Хитойи халат.

Фотима. Буёққа бер! (*Халатни очиб кўради.*) Қачон ақлинг киради!

Марасул. Ҳмм...

Фотима (*фотиҳага қўл очиб*). Нима қилсан латгани? Йўқот! Илм бошқа экану, ақл бошқа экан-да!

Марасул. Қелинингиз бир хурсанд бўлсин деган эдим-да!

Фотима (*юзига фотиҳа тортиб*). Хотиним хурсанд бўлсин десанг, тилла узук олиб бер, тилла билагузук, қўш-қўш тилла соат олиб бер! Хотининг ҳам хурсанд, ўзингнинг ҳам бир кунингга ярайди. Ўзингни тиллага ур, онанг айлансин Марасул, ўзингни тиллага ур!

Марасул. Энди буни магазин қайтиб ол-

майди-да... (Эслаб.) Хуморхон шунақа нарса-ларга ўч, ўшанга оширамиз.

Фотима. Ошир!.. Мактабдан телефон қилди. Яна ўша гап! Тезроқ жўнай қолинглар!

Марасул. Чатоқ бўлаётипти-да! Бориб-бориб менга гап тегмаса эди дейман-да...

Фотима. Насибанинг ўзи ўқишни хоҳламаса ҳечкимга гап тегмайди. Озодликка чиққандан кейин хоҳласа ўқийди, хоҳламаса қатиқ сотади. Олиб кетавер. Шунча ўқипти — бас, бундан ортиқ ўқиса тепангга чиқиб кетади. Ишлайсан, пул топасан — роҳатини кўр! Менинг ҳам илгариги қувватим қолган эмас. Мен ҳам дун'ёга умид блан келганман, оёғимни узатиб ўтирармиканман деб ўғил ўстирганман.

Марасул. Тўғри-ю, лекин буёқда мактаб, буёқда комсомол...

Фотима. Борди-келдиларингга икки ой кетар экан. Икки ойгача, эҳе! Эсидан чиқади кетади.

Фартук тутиб олган Насиба киради.

Насиба. Ая, сутни нима қилай?

Фотима. Ўзим саранжомлайман (чиқади).

Насиба. Нима олиб келдингиз, Марасул ака?

Марасул (халатни беради). Лекин ўзимга ёқмай турипти, пастроғи экан.

Насиба. Қийиб кўрай-чи!

Марасул. Арзимаиди.

Насиба, унинг кетидан Марасул уйга киради. Заргаров, Хуморхон, буларнинг кетидан Ризамат ҳовлиқиб киришади ва телефон томон боршади.

Заргаров (*Ризаматга*). Боятдан бери айтмайсанми?..

Хуморхон. Сизнинг путёвка тополмаслигингизни қаёқдан билсин!

Заргаров. Нима, ким дединг?

Ризамат. «Инобат» артелининг раиси Раҳимов Малик.

Заргаров (*трубкага*). «Инобат» артели... А? Банд? Об-бо... (*Трубкини қўяди.*) Путёвка олдим, деб ўзи айтдимиз?

Ризамат. Ўзи айтгани йўқ, мен сўрадим... Оғайним...

Заргаров. Олдим, дедимиз?

Ризамат. Ҳа, кеча олган экан?

Заргаров (*трубкага*). «Инобат» артели... (*йўғонроқ товуш блан.*) Раис борми? Ие, салом... Заргаровман. Раҳмат... Ишлар қалай? Дуруст, дуруст...

Хуморхон. Гапни чўзманг!

Заргаров. Бизнинг бошимизга бир мушкул иш тушиб қолди-да. Умр йўлдошимиз қаттиқ бетоб...

Хуморхон. Бунақа гапларни сизга ким қўйипти, хотиним деяверинг!

Заргаров. Ҳа, хотиним... Қисловодскка бир дона путёвка олган экансиз, шуни бизга берсангиз, биз сизга янаги ойга тўғриласак, қалай бўлади? Одам юборайми? Раҳмат. (*Трубкини қўяди.*)

Хуморхон. Бўлдими?

Заргаров. Албатта! Одамни шошириб юборасиз-а!.. Ризамат, бор, путёвкани олиб кел! Машинада бориб келаёқол.

Ризамат чиқиб кетади.

Лекин шунақа одамларга телефон қилиш яхши эмас, жоним! Бунақада обрў қоладими?

Хуморхон. Обрў? Обрў борми сизда? Битта путёвкани тоғам аралашмагунча эплло-мадингиз-ку! Обрў эмиш! Обрў десангиз хотингизнинг тоғаси завхоз бўлиб юрармиди!

Заргаров. Ичмаса экан, бошқа ишга қўйсам! Араққа нон тўғраб ейди!

Хуморхон. Бўлди, бўлди, пул топинг!

Марасул блан Насиба уйдан чиқади.

Насиба. Хуморхон опа, буёққа келинг-а! Сизга бир нарса кўрсатаман! (*Хуморхон блан уйга кириб кетади.*)

Марасул. Келинг, Аҳаджон ака... Марҳамат!

Заргаров. Путёвка масаласи ҳал, энди билетга, йўлга бироз пул бўлса... Яна бирон уч минг қарздор қилиб турасан, ука.

Марасул. Жоним блан!

Фотима паранжи ёпиниб, бидон кўтариб киради ва кўча эшиги томон йўналади.

Ая, пулингиз борми?

Фотима (*Заргаровга кўз қирини ташлаб*). Йўқ эди-ку.

Марасул. Қаранг, бордир, Аҳаджон акамга уч минг зарур бўлиб қолипти.

Фотима (*ўзича*). Об-бо!.. (*Заргаровга.*) Озроқ бўлса бўлмайдими? Озроқ олсангиз беришингиз осон бўлар эди? (*Беради*). Мана, санаб олинг. (*Инқиллаб чиқиб кетади.*)

Заргаров (*пулни ёнига солиб*). Раҳмат! Зап онанг бор-да!.. Бир тийинни қирғич блан

қириб олади киши-я! Мен бориб билёт олиб келай бўлмаса.

М а р а с у л. Мен машинани поликлиника-нинг гаражига қўймоқчи эдим. Юринг...

Иккови чиқиб кетмоқчи бўлиб турганда Н а с и б а, халат кийган Х у м о р х о н уйдан чиқади.

М а р а с у л. Уҳ-ўҳ-ўҳ!.. Жуда ярашипти-ку, Хуморхон!

Н а с и б а. Менга ярашмаганмиди?

М а р а с у л. Сизга ҳам ярашадию жизми каттароқ!..

Х у м о р х о н (*Заргаровга*). Гапирсангиз-чи!

З а р г а р о в. Дуруст, дуруст.

Х у м о р х о н (*Насибага*). Опаси ўргилсин, менга беринг, мен сизга бошқа нарса олиб бераман.

М а р а с у л. Насиба сиздан битта эмас, ўнга халатни ҳам аямайди (*кўз қисади*).

Н а с и б а. Майли...

Х у м о р х о н (*Заргаровга*). Пулингиз борми?

З а р г а р о в. Бераман, бераман. (*Марасулга*.) Кейин суришамиз.

М а р а с у л. Майли-майли.. (*ўзича*.) Бунга ҳам куйдик...

Р и з а м а т киради.

Р и з а м а т. Мана, путёвкани олиб келдим.

Х у м о р х о н (*севиниб*). Вой!..

З а р г а р о в. Яхши. (*Марасул блан бирга чиқиб кетади*.)

Х у м о р х о н. Юринг, тоға!

Иккови чиқиб кетади. Н а с и б а хомуш бўлиб ўтириб қолади. Чимматсиз паранжи ёпинган Р о ҳ и л а киради.

Н а с и б а беркинади, Р о ҳ и л а бирнеча марта чақир-
гандан кейин орқасидан келиб қучоқлайди. Р о ҳ и л а
чўчиб кетади.

Н а с и б а. Шунақа, бирдан кетадиган бўлиб
қолдик, ая!

Р о ҳ и л а. Ой бориб, омон келинглар!

Н а с и б а (*бахтиёр*). Қавказ! Пушкин... Лер-
монтов... Сиз барибир тушунмайсиз!.. (*Онасини
танцага олиб тушади.*)

Р о ҳ и л а. Вой, вой!.. Қўй, бошим айланиб
кетди. (*Зийнат асбобларини ҳавас блан кўз-
дан кечириб.*) Буюрсин! Насиб қилсин!.. Янги
келин бўлиб тушган кунларим даданг раҳмат-
лик битта қалай узук олиб келганда қанча су-
юнибман!.. Жон қизим, дун'ёда давлатдан
катта бахт йўқ! Давлат бир марта келади,
келганда маҳкам ушлаш керак! Эрингни иззат
қил! Қайнанангни иззат қил! Эрталаб саломга
чиқаётисанми?

Н а с и б а. Э!..

Р о ҳ и л а. Ундоқ дема, қизим! Гапимга ки-
риб кам бўлдингми? (*Ҳовлини кўрсатиб.*) Ма-
на!

З у ҳ р а киради.

З у ҳ р а. Салом!

Н а с и б а югуриб бориб уни қучоқлайди.

Р о ҳ и л а. Вой, Зуҳрабуви! Эсонмисиз...
Эсон-омон келдингизми... Қачон келдингиз?

З у ҳ р а. Кеча... Тўйлар қуллуқ бўлсин... Қул-
луқ бўлсин, қизим.

Н а с и б а. Раҳмат.

Р о ҳ и л а. Тўйга келмадингиз... Ўзи ҳам бирдан бўлиб, кўп одам билмай қолди!.. Хўп тамоша қилиб келдингизми? Семирибсиз! Дом отдих ёқипти...

Н а с и б а (*хурсанд*). Биз курортга кетаётипмиз!

З у ҳ р а. Эшитдим...

Р о ҳ и л а. Болагинамнинг суюнганини кўринг.

Н а с и б а. Ўн бир минг сўм блан кетаётипмиз!

З у ҳ р а. Пул яхши нарса, лекин босиб олган одамга яхши. Пулки кишини хазондай учириб юрдими, ундай пулдан кўрққилик!

Н а с и б а. Қимни учирипти?

З у ҳ р а. Мана, сени! Сени учириб курортга олиб кетаётипти.

Р о ҳ и л а. Ёмонми?

З у ҳ р а. Мактабидан юлиб олиб кетаётипти-да.

Р о ҳ и л а. Айланай, Зуҳрабуви, ҳозир ҳамма ҳам эрга теккунча ўқийди.

З у ҳ р а. «Қим табиб, бошидан ўтган табиб» дейишар эди, илмсизлик бошингиздан ўтатуриб шу гапни гапирасиз-а?

Н а с и б а (*аччиғи келиб, онасига*). Ўқийман!

Р о ҳ и л а. Ҳа, ҳа, ўқийди.

М а р а с у л киради.

З у ҳ р а. Мактабда ачинмаган одам йўқ.

М а р а с у л. Э, келинг, хола, келинг! Ўйнабкулиб келдингизми... Насибахон, аям қанилар?

Н а с и б а. Ҳозир келадилар.

М а р а с у л (*Роҳилани кўриб*). Э-э!.. Келинг...

Р о ҳ и л а. Яхшимисиз, болам...

М а р а с у л. Насибахон, ошни тезроқ есак. Чойни шошмасдан ичиб поездга чиқсак дейман-да.

Н а с и б а. Ая, ҳаммаси тайёр, ўчоққа ўт ёқиб юборинг.

Р о ҳ и л а. Хўп, кўплашиб бирпасда қиламиз (*чиқади*).

Н а с и б а. Мен ҳозир гуруч олиб чиқаман (*уйга киради*).

З у ҳ р а. Ёш қизни олганинг бир сари, энди буни ўқишидан қўйиб курортга олиб кетаётганинг нимаси?

М а р а с у л (*аччиғи келиб*). Шу ишга аралашмаган мактабнинг қоровули қолган эди, холос! (*Чиқмоқчи бўлади*.)

З у ҳ р а (*этагидан тортиб*). Шошма!

Н а с и б а уйдан гуруч олиб чиқиб ошхонага ўтиб кетади.

М а р а с у л (*кетидан*). Насибахон! (*Чиқмоқчи бўлади*.)

З у ҳ р а (*этагидан тортиб*). Шошма!

Р о ҳ и л а (*товуши*). Зухрабуви!

З у ҳ р а. Лаббай! Ҳозир...

М а р а с у л. Боринг! Аям йўқ эканлар, қарашинг... Лекин закунчилигингизни қўйинг! Хафа бўламан!

З у ҳ р а. Агар шуни ўқишидан қўйиб курортга олиб кетадиган бўлсанг, сендақа жияним йўқ!

М а р а с у л. Хўп, хўп, боринг!

З у ҳ р а чиқади. Н а с и б а киради.

Н а с и б а. Марасул ака... Халатни ўзим кияман. (*Эркаланиб.*) Қеракмас, қайтиб берсин!

М а р а с у л. Аввали шуки, мен магазинда яхши қарамабман, кийилган экан, ундан кейин, рангги менга ёқмади. Сизга бошқасини олиб бераман... Қўлингизни беринг (*тилла соат кўрсатади*).

Н а с и б а. Вой! Тилла соатим бор эди-ку!

М а р а с у л. Икковимиз ўтказадиган олтин умрнинг олтин минутларини ҳарқанча олтин соат санаса оз!

Н а с и б а. Раҳмат...

М а р а с у л. Ҳа, айтгандай, «Зим»нинг ҳам йўлини қилиб қўйдим. Қайтиб келганимиздан кейин «ЗИМ» оламыз.

Н а с и б а (*севиниб*). Вой! (*Ўзини Марасулнинг қучоғига отади.*)

М а р а с у л уни ўпмоқчи бўлганда кўчада милиционер хуштак чалади. Кўча деворидан устма-уст иккита бидон ошиб тушади, сўнг, Ф о т и м а кириб эшикни танбалаб олади.

З у ҳ р а (*киради, ҳайрон*). Нима гап?

М а р а с у л. Ая, холам келдилар.

Ф о т и м а (*Зуҳрани кўради*). Ие! Кел... Эсонмон келдингми... Тўйга нега келмадинг? Болам бечора сенга телеграмма юбориб беш сўм олтмиш тийин нақд пулга куйиб қолаверди.

Қўлида капгир, Р о ҳ и л а киради.

Р о ҳ и л а. Насиба, гуручинг сув кўтарармиди?

Фотима (*Роҳилани кўриб*). Вой, қудам кептилар! Вой, гиргиттон! Эсонмисиз, омон-мисиз... Ҳой, келинпошша, қудамни нега уринтириб қўйдингиз? Қудагинамни нега уринтириб қўйдингиз?

Насиба онасининг қўлидан капгирни олиб чиқиб кетади.

Мана буёққа чиқинг, қудажон! Омин!.. Милиса ўлгир ҳеч қўймайди... сутни бозорга обориб сот дейди.

Марасул (*Зухрага*). Ўз холам бўлатуриб тўйга келмадингиз-а? Ўгай бўлсангиз ҳам хафа бўлмас эдим.

Фотима. Ўгайдан баттар бу!

Насиба кўкпиёз, редиска олиб киради.

Насиба. Марасул ака, кўкпиёз тўғрашга устасиз...

Марасул. Уткир пичоқ бўлса!

Насиба (*Роҳилага редискани бериб*). Ая, сиз редиска арчишни яхши кўрар эдингиз...

Фотима. Вой, менга беринг, келинпошша!

Насиба (*Зухранинг ёнига ўтириб*). Хола, бирам соғиндимки!..

Марасул. Насибахон, боринг, қозонга қараб туринг!

Насиба чиқади.

Марасул (*пиёз тўғраркан*). Дом отдихга ҳарқачон борса бўлаверади, тўй деган нарса одамнинг умрида бир марта бўлади.

Зухра. Тўйингнинг та'рифини эшитдим, шу

ерда бўлсам ҳам келмас эдим. Эскича тўйга боргани номус қиламан.

М а р а с у л. Нимаси эскича? Вино, арақ, артистлар...

З у ҳ р а. Домла-имом, никоҳ...

М а р а с у л. Аяларим учун ўқитдим! Оббо!..

З у ҳ р а. Аяларинг никоҳга бошқоронғи бўлган эканми?

Ф о т и м а. Ҳой, имонсиз, онасини рози қилса, онасининг охиратини ўйласа ёмонми?

З у ҳ р а. Сен тўлка ўзингни дейсан! Бундун куйса куйсинки, сенинг охиратинг бўлсин! Охиратга мунчалик ҳирс қўйган экансан, боравер!

Ф о т и м а. Оғзингдан чиқиб ёқангга ёпишсин!

Х у м о р х о н киради, Р о ҳ и л а ва З у ҳ р а блан кўришади.

Келинг Хуморхон.

Х у м о р х о н (Фотимага). Хола, мен нарсаларимни сизга қўйиб кетаман-да.

Ф о т и м а. Бемалол!

Х у м о р х о н (ташқарига). Тоға! Спальнийдаги катта сандиқни олиб чиқинг. Устидаги нарсаларни Аҳаджон акамнинг кабинетларига олиб кириб қўйинг!

Р и з а м а т (товуши). Хўп...

Ф о т и м а. Ўтиринг, Хуморхон.

Н а с и б а офтоба блан дастшу олиб киради ва М а р а с у л нинг қўлига сув қўймоқчи бўлади

Ҳай-ҳай!.. Қудамдан бошланг, келинпошша, она рози — худо рози!

З у ҳ р а. Мунча!.. Узинг нега онамизнинг розиликларига қарамаган эдинг, Шариф оқсоқолга берамиз деганда нега қари деб ўзингни ҳовузга ташлаган эдинг?

Ф о т и м а. Ёшларнинг олдида тек ўтир!

Н а с и б а (*Зуҳрага дастшу тутиб*). Қўлингизни ювинг, хола.

З у ҳ р а. Оёғим бутун, ўзим бориб ювиб келаман.

Н а с и б а (*Хуморхоннинг қўлига сув қуяётиб*). Розиликда ҳам розилик бор-да, ҳаммасига қараб бўлар эканми?

Х у м о р х о н (*та'лимомиз*). Унақа деманг, опаси ўргилсин, бир вақти келиб армон бўлади. Дун'ёда онадан азиз нарса борми! Мана мен, раҳматлик онамнинг розиликларига қараб отам тенги Заргаровга хотин бўлиб ўтирибман-да.

Марасул Хуморхонга ҳайрон бўлиб қарайди. Н а с и б а чиқади.

Ф о т и м а. Баракалла, қизим!

Р о ҳ и л а. Раҳмат!

Н а с и б а ош келтириб қўяди..

М а р а с у л. Қани, олинглар!

Х у м о р х о н. Заргаровга тегиб нима кўрдим!..

З у ҳ р а (*кулади*). Яна нима кўрмоқчи эдингиз! Еганингиз олдингизда, емаганингиз кетингизда, бу кўрганингизга кўнглингиз тўлмаса, хали ёшсиз, ўқинг! Шундай замон бўлсаю, одам ўқимаса!

Ф о т и м а. Нима ишинг бор?

Х у м о р х о н. Илмим ўзимга етади.

М а р а с у л. Хуморхон институтда ўқиган. Учтами, йўқ, тўртта институтда ўқиган. Яқинда доцент бўлади.

З у ҳ р а. Вой, илм увол эмасми, нега ишламайсиз? Ҳозирги замонда сичқон тутмайдиган мушук ҳам одамнинг кўзига хунук кўринади-я!

Ф о т и м а. Сенга нима?

Х у м о р х о н. Серцам ярамайди.

З у ҳ р а. Ҳмм... Ундай бўлса нолимасангиз ҳам бўлади; Заргаров жуда сизбоп эр экан!

Х у м о р х о н (*тутақиб*). Нега менбоп бўлар эка-ан?.. Вой!

Р о ҳ и л а. Олинг, Зуҳрабуви!

З у ҳ р а. Хўп, Заргаров амалдор эмас, елкасига арқон ташлаб бозорда юрган ҳаммол бўлса тегармидингиз?

Х у м о р х о н. Вой, менга нима қипти!.. Оғзим бор деб гапиравераркансиз-да! Қанақа бетамиз хотинсиз!

З у ҳ р а. Хафа бўлманг... «Она розилиги» деганингизга айтдим.

М а р а с у л. Бўлди энди, хола! Сизга нима оғирлиги тушди?

Ф о т и м а. Ҳой, қўясанми, йўқми?

Х у м о р х о н (*ўрнидан туриб кетади*). Менга ўргатманг! Ургатадиган бошқа дурустроқ одам топилиб қолар!

Р о ҳ и л а. Унақа деманг, қизим, ҳарқандай бўлганда ҳам сиздан катта...

Х у м о р х о н. Катта бўлиб ким бўлиб кетипти, мактабнинг эшигида ўтирадиган бир жужур-да!

Н а с и б а (*аччиғи келиб*). Хуморхон опа!

З у ҳ р а. Ҳа, жужурман. Эл-юртга ҳарким

қўлидан келган хизматини қилади. Сиз жужур ҳам эмассиз-да, хоним, тўлка хотинсиз! (*Паузадан кейин.*) Лекин, сигирнинг қулоғига тушган канадай, эрни сўриб ётиш ҳам яхши касб!..

Пауза.

М а р а с у л. Холам русчани ҳам қойил қилдилар... (*Масхара қилиб.*) «Тўлка хотинсиз!»

З у ҳ р а. Тилим келишмайди. (*Бирдан.*) Тилим келишмаса ҳам дилим келишади. Сенинг тилинг келишса ҳам дилинг келишмайди.

М а р а с у л (*ғазабланиб*). Нима бўлипти дилим келишмай?

З у ҳ р а. Русчани яхши гапирасану русча билган одамга ҳеч ҳам ўхшамайсан!

Р о ҳ и л а. Ошдан олинг, Зуҳрабуви!

З у ҳ р а. Қорним тўқ, обед қилиб келган эдим.

Ф о т и м а (*бўғилиб*). Ҳеч бўлмаса насибангни олсанг-чи! Қандоқ чулчутсан!

З у ҳ р а. Насибaxon, менга қошиқ беринг.

Ф о т и м а. Оббо, олифтагарчилик ўлсин!..

Н а с и б а (*қошиқ беради*). Маана, хола!

М а р а с у л (*кулиб*). Ота-бобонгиз қилган ишни қилаверсангизчи!

З у ҳ р а. Сенинг отанг туя миниб чорбозорчилик қилар эди, сен «Победа» миниб бошқа иш қилиб юрибсан шекилли...

Ф о т и м а (*тутақиб*). Қачон келсанг шамолтўполон блан келасан-а! Дийдоринг қурсин!

З у ҳ р а. Хафа бўлма, ҳар замон келиб шамоллатиб турмасам, чириб, ириб кетасан!

М а р а с у л (*ўрнидан туриб кетади, оғзида*

ош). Одам сафарга кетаётганда хафа қилма-сангиз нима бўлар экан?!

Фотима. Йўқлаб келмай ўл!

Зуҳра. Мен сени йўқлаб келганим йўқ. (Насибани кўрсатиб). Мана буни йўқлаб келдим, ҳали тузуккина қанот чиқармай учишга талпинган мана бу чумчуқболанинг ҳолидан хабар олгани келдим.

Роҳила. Вой, Зуҳрабуви, сизга нима бўлди, менинг қизим нега чумчуқбола бўлар экан...

Марасул. Нега чумчуқ бўлар экан?.. Қичкина бўлса чумчуқ бўлаверадими! (Роҳилага.) Гапиринг!..

Зуҳра ўрнидан туради, унга қараб бир нима демоқчи бўлади-да, айтмайди, кўча эшиги томон йўналади.

Насиба. Хола!.. (Унинг кетидан чопади.)

Зуҳра чиқиб кетади.

Фотима (Насибага эшитдириб, Марасулга). Ўзинг биласан, жинни-ку бу ахир, нима қилар эдинг тенг бўлиб? (Роҳилага.) Шунақа дарди бор, тутиб қолса ҳечкимни танимайди.

Заргаров киради.

Заргаров. Ҳой, соат неча бўлдики, баҳазур ўтирибсизлар? (Ошга кўзи тушиб.) Ошми? Хуморхон, мана билет...

Насиба. Ўтиринг, Аҳаджон ака... Мен ҳозир... (Чиқади.)

Хуморхон. Бу бешинчи купэ-ку! Буларники олтинчи купэга!

М а р а с у л. Майли, майли, ўзимиз сурн-шамиз.

Н а с и б а косада ош келтириб З а р г а р о в н и н г олдига қўяди ва қўлига сув қуяди.

З а р г а р о в (*Марасулга*). Энди буёғини сенга топширдим... (*Ошга иштаҳа блан қўл узатади.*)

Каттакон сандиқ кўтариб Р и з а м а т киради. М а р а с у л блан З а р г а р о в д а н бошқа ҳамма унга қара-шади.

М а р а с у л (*тишини ковлаб*). Сал кўтаринг Ризамат ака!

З а р г а р о в (*оғзидаги ошни зўрға ютиб*). Йўқ-йўқ, пастроқ тушир!

Р и з а м а т хотинларнинг ёрдами блан сандиқни уйга олиб киради. Телефон жиринглайди.

М а р а с у л (*трубкани олиб*). Доктор Мара-сул Ҳузуржонов! Поликлиникадан справка эл-тиб бердим-ку! Дирекцияга бердим... Ҳозир... (*Трубкани беркитиб, Заргаровга.*) Аҳаджон ака!..

З а р г а р о в. Ким?

М а р а с у л. Маориф мудири. Яна ўша гап. Жонга тегди. Икки оғиз гапириб қўйинг.

З а р г а р о в ошни кўтариб аппарат олдига боради.

Сиз блан ўртоқ Заргаров гаплашмоқчилар (*Трубкани беради*).

З а р г а р о в (*трубкага*). Салом... Докторни тинч қўясизларми, йўқми? А? Э, ўқитади-да, ўқитмай нима қилади, сўқимга боқадими?

(Кулади.) Йўқ, мен ҳам Хуморхонни сўқимга боқаётганим йўқ. Ахир биздай одамга битта личний секретарь керакми, йўқми? Хўш? Қўй шунақа гапларни! Менга қара, менга қара дейман!.. (Жаҳли чиқиб трубкини бир чеккага қўяди ва ошни еяберади.)

Уйдан Хуморхон блан Ризамат чиқади.

Хуморхон. Юринг! Тезроқ юрсангиз-чи! (Чиқиб кетади).

Ризамат ошнинг олдидан ўтолмайди: уёқ-буёққа қараб чўнтагидан чоракта арақ олади, пиёлага қўлиб ичади ва ошдан бир-икки луқма олади.

Хуморхон (товуши). Тоға!

Ризамат (оғзи тўла ош). Ҳа!.. (Ошдан яна битта олиб чиқиб кетади).

Заргаров (трубкини олади). Бўлдингми? Менга сиёсатдан дарс бериб бўлдингми дейман? Хўп, қулоқ сол бўлмаса: сен сиёсатни китобдан ўрганган бўлсанг, мен амалий ишда ўрганганман, мени мот қилолмайсан! Гапни кўпиртирма! Ҳозир мактаб директорига телефон қилиб айт! Комсомолларига ҳам айтиб қўйсин, ҳадеб одам юбориб совет докторининг обрўйини тўкабермасин! (Трубкини қаттиқ қўяди.)

Марасул (суяк ташлаб). Амалдор деган мана шунақа бўлса ҳеч тап тортмай уёғини уёққа, буёғини буёққа қилиб ташласа!

Заргаров. Нимадан тап тортаман!.. Олса столини олади-да. Артелимга бориб яна раислигимни қилавераман. Муовинлик ўзимга ҳам ўтиришмаётпти. Раис йўлни жула тор олади-

ган одам экан? (*Ўз уйи томонга.*) Хуморхон!
(*Чиқади.*)

Фотима уйдан чиқади.

Фотима. Марасул! Келинпошша! Қани сизлар?.. Қуда...

Уйдан Роҳила блан Насиба чиқади.

Буёққа келинлар! Онанг айлансин, Марасул, хотининг ёш, кимда нима кўрса ҳавас қилади. Нима дедингиз, қуда?

Роҳила. Умрингиздан барака топинг, хўп зийраксиз-да!

Фотима. Ўша томонларда марварид арзон эмиш, келинпошшанинг бўйнини марваридга тўлдириб кел!

Роҳила. Қизим, ўп қайнанангни!

Насиба сакраб Фотимани ўпади.

Хуморхон, Заргаров унинг кетидан иккита чемодан кўтарган Ризамат киради.

Хуморхон. Кетдикми... (*Фотимага.*) Нарсаларни сизга, сизни худога топширдим. Тоға, қани юринг!

Насиба. Хайрми энди...

Фотима. Омин!

Роҳила (*Насибага*). Қизим, онанг ўргилсин, одамлар излаб тополмаган бахт сени қидириб юрган экан? Оқ йўл! Хат ёзинлар!

Ҳамма кузатиб чиқади. Хайрлашилган товушлар.
Машина жўнайди. Ғозлар қағиллайди.

П А Р Д А.

Т У Р Т И Н Ч И К У Р И Н И Ш .

Уша декорация. Орадан бир йилдан ортиқ вақт ўтган. «Ичкари» акси уриб қолган, лекин бўйни ва қўлларидаги зийнат асбобларидан кўз қамашадиган Насиба боласини беланчакка солиб аллаламоқда. Марасул супада хуррак отиб ухламоқда.

Н а с и б а. Алла, алла... Алла, кўзим, алла...
Жоним болам, алла...

Бола йиғлайди.

М а р а с у л (*уйғониб*). Йиғлатмасанг-чи!
Қўлингга ол! (*Пауза.*) Битта кўк чой дамлаб кел.

Н а с и б а боласини олиб чиқиб кетади. Хуморхон киради, яна ухлаб қолган М а р а с у л н и н г бурнини қитиқлаб уйғотади.

М а р а с у л. Э, қўйсанг-чи!..

Хуморхон. Уф, бирам зерикиб кетаётибманки!.. Марасул ака, машинангизга солиб бир айлантириб келсангиз-чи!

М а р а с у л. Аҳмоқ бўлма! Эринг билиб қолса нима дейди!

Хуморхон. Ўзингизга керак бўлганда эрим эсингизга келмайди-ку! Туринг!

М а р а с у л. Ҳозир мени қимирлатма. Самоварда ош қилган эдик, кўпроқ еб қўйибман.

Н а с и б а чой олиб киради.

Қуй, шопириб-шопириб қуй!

Ф о т и м а (*товуши*). Келинпошша! Хамирингиз тошиб кетгандир!

М а р а с у л. Товуш берсанг-чи!
Н а с и б а. Ҳозир... (боласини беланчакка со-
либ, чиқмоқчи бўлади.)

Бола йиғлайди.

М а р а с у л. Болангни олиб кет!
Х у м о р х о н. Менга бера қолинг, опаси
ўргилсин!

М а р а с у л. Қўйинг, олиб кетсин!

Н а с и б а болани олиб чиқиб кетади.

Тоқатим борми!..

Н а с и б а бир қўлида бола ва бир қўлида тоғора, ўтиб
боради.

Х у м о р х о н. Вой, опаси ўргилсин, хамир
қилганмидингиз... Қарашворсам бўлар экан...

М а р а с у л. Қўяверинг!

Н а с и б а чиқади.

Х у м о р х о н. Битта туғди-ю қўтир эчкидай
бўлди қолди-я!

М а р а с у л. Туққанидан кейин кўп дард
тортди-да!

Х у м о р х о н. Оббо! Ҳечким туғмапти, ҳеч
ким дард тортмапими!.. Танавори шунақа ўзи!

М а р а с у л. Тўғри! Танавор деган мана
бунақа бўлади.

Уни ўзига тортиб ўлаётганда З а р г а р о в киради.

З а р г а р о в. Марасул!

М а р а с у л (Хуморхоннинг тишини кўрган
бўлиб). Тиш деганга қараб туриш керак-да!

Боринг, тандирда ўт бор, лунжингизни тутинг!
Газак олиб кетипти...

Хуморхон жағини ушлаганича чиқиб кетади.

Заргаров. Нима қипти?

Марасул. Миокардиодистрофия!

Заргаров. Шунақами? (*Ўтириб.*) Чойдан қуй! Олганимда ҳам жағ тишининг мазаси йўқ эди ўзи...

Марасул (*чой узатиб*). Ҳа, Аҳаджон ака сизнинг ҳам тишингиз оғриётиптими?

Заргаров. Юрак! Юрагимни худди сичқон кемираётгандай!

Марасул. Бунинг иложи осон-ку: битта тирик мушук ютасизда...

Заргаров. Куласанда! Тани бошқа дард билмас... Оқила яна айниятти!

Марасул. Хўш? Нима бўпти?

Заргаров. Ўтган куни пул юборган эдим, олмапти. «Менга садақа керак эмас, судга бериб қонуний алимент оламан» деган эмиш. Ҳайронман...

Марасул. Ундан бунақа гап чиқмас...

Заргаров. Йўқ, сен билмайсан, бурунги Оқила эмас. Ишга кирганига ҳам йил тўлаётипти ахир!

Марасул. Айб ўзингизда! Нега ишга киргани қўйдингиз?

Заргаров (*бўғилиб*). Қизиқмисан, мендан сўраптими!.. Энди, ука, сен яна бир бориб ҳовурини тушириб келасан-да!

Марасул. Ўзингиз борганингиз ма'қул, Аҳаджон ака, хотин киши яхши гапнинг гадоси:

бошини силасангиз мушукдай дарров хуррак отади.

Заргаров. Йўқ, йўқ! Менинг фе'лимни биласан-ку: жаҳлим чиқса, тангадай жанжални галвирдай қиламан қўяман. Сен борақол! Эртага эрталаб жўна!

Марасул. Хўп.

Хуморхон бошига сават қўйиб киради.

Хуморхон. Кеп қолинг, иссиқ нон бу! (Кулги. Заргаровга саватни тутуди.) Ҳа, айтгандай, кимдир телефон қилиб сизни сўраган эди.

Заргаров (хавотир олиб). Ким экан, сўрамадингизми?

Хуморхон. Йўқ!

Боласини кўтариб Насиба киради ва уйга томон йўналади.

Хуморхон. Насибахон, нонни қаерга қўяй?

Насиба. Буёққа олиб келинг.

Иккови уйга кириб кетади.

Заргаров (Марасулга). Райкомдан бўлмасин тагин? Оқила бир балони бошлаган бўлса-я?

Марасул. Э-э-э... Юракдан ҳам бор эканда!

Телефон жиринглади. Хуморхон уйдан чиқади.

Марасул (трубкага). Ҳузуржонова. (Ваҳима қилиб.) А?

Заргаров (чўчиб). А?

Марасул. Ие, хола сизмисиз...

Заргаров. Холанг ўлиб, холасиз қол!...

Марасул. Ҳа-ҳа, шу ердалар. Хўп...
(Трубкини Заргаровга беради.)

Заргаров (аччиғи келиб, трубкага). Ҳали уйга телефон қилган ҳам сизмидингиз? Хўш, нима дейсиз? Ким? Клуб мудирини? Хўп, беринг... (Бошқа тонда.) Салом!.. Раҳмат!.. Ҳа, Зухрахоним ўтган куни айтган эдилар. Ҳа-ҳа-ҳа-ҳа. Зухрахоним актив бўлганларидан бери жонингиз кириб қолгандир? Ҳа, комсомол қизларингиздан қолишмайдилар. Хўп, соат олтига етиб бораман (трубкини қўяди).

Марасул. Нима гап?

Заргаров. Хотин-қизлар клуби мендан «Совет оиласи» деган мавзуда бир доклад қилиб беришимни сўраган эди, хўп деб, эсимдан буткул чиқиб кетипти.

Хуморхон. Нега хўп дедингиз, секретарингиз касалхонада, докладни сизга ким ёзиб беради?

Заргаров. Ие, буниси эсга келмаптику... (Эсига тушади). Айтгандай, кроватьнинг тагидаги доклад-халтани олиб чиқинг.

Хуморхон чиқади.

Марасул. Доклад-халта?

Заргаров. Бир альбом бор, секретарим қаерда докладбоп нарса кўрса қирқиб шунга ёпиштириб юради. Шунинг отини «доклад халта» қўйганман.

Марасул. Доклад тайёр эмас, деб қўя-қолсангиз бўлмасмиди?

Заргаров (секин). Хомкалла! «Совет оиласи нима эканини ўзинг билмайсанми, тайёрлик кўришнинг нима кераги бор?» деб қолса, нима деган одам бўламан? Буёқда Оқила! Нозик пайт!..

Марасул. Ҳа, бу томонига ақлим етмапти.

Хуморхон каттакон альбомни зўрға кўтариб киради.

Заргаров. Мана бунда ҳамма гап бор! Қанақа доклад керак бўлса секретарим шунга қараб бирпасда боплар эди. Қани, Марасул, қоғоз-қалам ол-чи!

Марасул (қоғоз-қалам узатиб). Хуморхон, сизнинг хатингиз чиройлироқ!..

Хуморхон (ёзишга чоғланиб соатга қарайди). Соат олтига етиб бораман дедингиз, олтигача ёзиб бўлармиканмиз?..

Заргаров. Нега ёзиб бўлмаймиз? Докладнинг сиёсий қисми, рақамлар тайёр дейиш мумкин. (Альбомни кўрсатиб.) Мана! Фактлар масаласига келганда... (Марасулга) сенинг оиланг бор, менинг оилам бор, шунга қараб ёзаверамиз-да!

Марасул. Тўғри!

Заргаров. Ёзинг! Сарлавҳа. Сарлавҳа ёзилмайди.

Марасул (Хуморхонга). Тагин ёзиб юрманг!

Заргаров. Хўп... Сарлавҳа: «Совет оиласи!» Хитоб! Уч нуқта!

Хуморхон. Вой сарлавҳада хитоб блан уч нуқта нима қилиб юрипти?

Заргаров. Майли, ишқилиб бир нима

қўйинг, ўзингиз биласиз... Хўш, нимадан бошлаймиз?

Хуморхон. Оила масаласи бўлгандан кейин хотинлардан бошлаш керак-да!

Заргаров. Тўғри! (*Альбомни варақлайди.*)

Хуморхон (*ўйлайди ва айтиб ёзади*). «Бурунги вақтда эрларга чўри бўлган хотинлар ҳозир эрлар блан тенг»...

Заргаров. Тўғри, лекин ўчириг! Қелиштириб ёзиш керак!..

Хуморхон. Бу келишмадимми?

Заргаров (*альбомни тез-тез варақлайди*). Ҳозир-ҳозир... Ҳа, мана, мана! Ёзинг! (*Доклад тонида, баланд овоз блан*). «Ўртоқлар! Буюк Октябрь социалистик революциясидан бурун...»

Марасул. Аҳаджон ака, товуш ҳали керак бўлади, ҳозир бир парда пастроқ олаверинг.

Заргаров. Тўғри (*Бироз пастроқ, лекин доклад тонида.*) «...социалистик революциядан бурун ҳечқандай ҳуқуққа эга бўлмаган...» Ана энди ҳалигини қўшасиз, я'ни «эрларга чўри бўлган меҳнаткаш хотин-қизларимиз ҳозирги даврда эрлар блан тенг ҳуқуққа эга бўлиб, ўз озодликларини тўлиқ та'минлайдилар!» Ҳмм... Асли мана шуердан шуергача қирқиб ёпиштириб қўяқолсак ҳам бўлар экан. Елим борми?

Марасул. Насиба! Ҳой, Насиба! Аллақерда докладбоп елим бор эди, топиб келинг!

Насиба (*товуши*). Ҳозир!

Заргаров. Хўш, энди нима деймиз?

(Альбомни варақлаб.) Ие, мана бу ерда Чернишевскийнинг гапи бор экан, буни ҳам қирқиб ёпиштиринг!

М а р а с у л. Уртоқ Чернишевский ҳозир қаерда ишлайдилар?

З а р г а р о в (ўйлаб). Тилимнинг учуда турипти-я! Хайр, майли, кейин айтаман... Хўш, яна нима деймиз?

Х у м о р х о н кўчирмаларни қирқиб ёпиштиради. М а р а с у л блан З а р г а р о в иккови узоқ ўйлайди. Кир юваётган Н а с и б а елим олиб киради.

Н а с и б а. Мана... (Боласини беланчакка ётқизиб, Марасулга.) Рўмолчангиз тозами?

М а р а с у л фикримни бўлма, деб ишора қилади; кир рўмолчасини олиб Н а с и б а н и н г қўлига беради; носкисини кўрсатиб, оёғини узатади. Н а с и б а унинг носкисини ечабошлайди.

Ф о т и м а (товуши). Келинпошша!

Н а с и б а. Ҳозир...

М а р а с у л. Ёзинг! «Мингларча ва юзмингларча озод хотин-қизларимиз...»

Н а с и б а кетмоқчи бўлганда бола йиғлайди.

Болангни олиб кетсанг-чи! Кўрмаётибсанми, буерда одамлар ишлаб ўтирипти!

Н а с и б а болани олиб чиқиб кетади.

Яна битта қўшимча: «бахтиёр фарзандларимизнинг соғлом бўлиб етишуви учун...»

Ф о т и м а кираётиб қоқинади ва бидонлар қўлидан тушиб кетади. Ҳамманинг кайфи учади. Ф о т и м а бидонларини олиб кўчага чиқиб кетади.

Заргаров (*Ўзига келиб*). Ҳмм... Чоракам бир соат вақт қолди. Секретарьнинг қадрига етмай юрган эканман.

Хуморхон. Менга қаранг, бориб икки оғиз валақланг келингда, нима қиласиз буни ёзиб, ёпиштириб...

Марасул. Тўғри, бунақа пайтда тўртта масалану, саккизта я'ни — бир доклад-да!

Заргаров. Тўғри-ку, лекин мен гапирганимдан кейин «ўртоқ Заргаров ундоқ дедилар, Аҳаджон акам бундоқ дедилар» дегулик бўлиши керак-да!

Марасул. Демаса демас!

Заргаров. Хўп, майли. Бориға барака, уёғини оғзаки боппайман. Хўп, мен кетдим бўлмаса. Хуморхон, юринг, менинг костюмим блан похол шляпамни топиб беринг!

Хуморхон. Шунақасиз-да, бир жойға борадиган бўлсангиз тугмангизгача солиб қўйишим керак. Эксплататор! (*Чиқади.*)

Заргаров (*Марасулга кўз қисиб*). Хотин бўлганингдан кейин қиласан-да! (*Чиқади.*)

Насиба киради, бола йиғлайди.

Марасул. Ҳой, тинчлик борми, йўқми?

Насиба. Ахир бола касал-ку

Марасул. Касал бўлса йиғлатмагин, касал бўлмайди.

Насиба. Қанақа одамсиз!

Марасул. Ие, тилингиз ҳам чиқиб қолиптими? (*уйга киради.*)

Фотима киради.

Фотима. Келинпошша! (*Бўш бидонни олдига қўйиб*). Менга икки бидон бермади, жувон

ўлгур! Сут кўп, лекин бур бидондан бераётипти.
Юринг, бир бидон сиз олинг! Юринг!

Н а с и б а. Йўқ, ая, мен... бормайман!

Ф о т и м а. Кўчанинг нариги юзида-ку, чиқиб келсангиз нима қилади? Бола блан борсангиз беочередь беради.

Н а с и б а (қат'ий). Йўқ, ая, чиқмайман!

Ф о т и м а. Ҳар кун чиқинг деяётганим йўқ-ку!

Н а с и б а. Гапирманг, ая! Бир қилмаганим колхоз дўконидан сут олиб сотиш қолганмиди?!

Ф о т и м а. Хўп, сиз арзандангизни қучоқлаб ўтиринг, оппоқ сочим блан мен чиқай! (Йиғламсираб). Пешонам қурсин: ўғил ўстириб нима кўрдим! (Паранжисини ёпиниб бидонни олиб, кўча эшигига томон йўналади.) Дод! Золим келиннинг дастидан дод! (Чиқади).

Н а с и б а (боласини аллалаб).

Небо спит, звезды спят,
Спи и ты малышка...

(Упкаси тўлиб.)

Небо спит... звезды спят...

(Куюниб йиғлайди.)

З у ҳ р а киради.

З у ҳ р а. Насиба...

Насиба бошини кўтаради, Зухрани кўриб ўзини йиғидан тиймоқчи бўлади, лекин баттароқ хўрлиги келиб ўзини унинг қучоғига отади.

Нима қилди, қизим?.. Гапир!

Н а с и б а. Энди нима ҳам дейман... Менда гапиргани тил борми?.. Бошда ўртоқларим

айтишган эди... Айтганда кўзимга ҳаммаси бахил кўринган эди... Ҳўқитучиларим ҳам айтишган эди!.. Тушимми, ўнгимми... Қанақа жойга тушиб қолдим, қанақа одамлар орасига кириб қолдим? Мактабимдан, ўртоқларимдан айрилиб топганим шу бўлдим!..

З у ҳ р а. Айрилганни айиқ ер, бўлинганни бўри ер деган гап бор. Эсинг кирипти — яхши!

Н а с и б а. Шу кунимдан ўлганим яхши эмасми?

З у ҳ р а. Нега? Сенга нима қипти? Сен қоқиндинг холос, йиқилганинг йўқ — яна ўртоқларинг блан баравар қадам ташлаб кетишинг мумкин. Буёғи ўзингга боғлиқ. Кимга гапирсанг гапинг ўтади, қаёққа узатсанг қўлинг етади. Сенинг ёшингда мана бизга қийин эди! (Ўйчан.) Бизнинг фар'едимиз ҳатто ота-оналаримизнинг ҳам қулоғига кирмас эди. (Бирдан.) Йиғлама, йиғидан ҳечким барака топган эмас! Юр!

Н а с и б а (ҳайрон). Қаёққа?

З у ҳ р а. Клубга. Совет оиласи тўғрисида Аҳаджон аканг, ўртоқ Заргаров доклад қилдилар. Бир эшитайлик, совет оиласи тўғрисида нима дер эканлар...

Уйдан М а р а с у л чиқади.

Н а с и б а. Марасул акамга айтинг бўлмаса.. Сиз айтинг!

М а р а с у л. Э-э-э... Қелсинлар!.. Қелинг, хола... Дун'ёда бормисиз... Ҳеч келмайсиз..

З у ҳ р а. Мана, келдим...

Н а с и б а н и н г рўмолчаси тушиб кетади.

М а р а с у л (*рўмолчани дарров олиб беради.*) Марҳамат, хоним...

З у ҳ р а. Насиба мен блан клубга боради.

М а р а с у л. Э, бормисиз, шунақа қилинг... (*Насибанинг қўлидан болани олади.*) Боринг, кийиниб чиқинг!

Н а с и б а ҳайрон бўлади ва севиниб уйга кириб кетади.

Шунақа ишларга ҳеч ҳавсаласи йўқ, хола! Бир йилдан бери кўчага олиб чиқолмайману!.. «Юр, ҳеч бўлмаса кино кўрайлик» десам, «Кино келиб мени кўрсин» дейди. Айб ўзида-ю, яна ба'зан мендан нолиб ҳам қўяди. Билмаган одам алланималар деб ўйлаши мумкин.

З у ҳ р а. Мумкин! Бой деб ўйлаши ҳам мумкин, феодал деб ўйлаши ҳам мумкин. Нима деса кам!

М а р а с у л. Ие!..

З у ҳ р а. Ўзинг ҳам боргин, сенбоп гаплар бўлади!

М а р а с у л. Жоним блан!..

З а р г а р о в блан Хуморхон киради.

З а р г а р о в. Э-э, Зухрахоним, салом... (*Столдан қоғозларини олиб портфельга солади.*) Мени олиб кетгани келдингизми? Раҳмат, раҳмат... Қани, кетдик бўлмаса!

З у ҳ р а (*Марасулга*). Қани Насиба?

М а р а с у л. Сизлар бораверинглар, биз кетларингдан етиб борамиз.

З у ҳ р а (*Хуморхонга*). Сиз-чи, сиз бормай-сизми?

Хуморхон. Серцам бир тарзи бўлиб турипти.

Зухра. Шунинг учун боринг дейман-да: юраги соғ одамларни кўрсангиз, кўкрагингизга шабада тегса буткул тузалиб кетсангиз ажаб эмас.

Заргаров блан Зухра чиқиб кетади. Машина гудок бериб жўнайди. Насиба уйдан югуриб чиқади.

Насиба. Кетишдими?

Марасул. Ҳа.

Насиба. Юринг, Хуморхон опа, бирга борамиз.

Хуморхон. О, опаси ўргилсин, Аҳаджон акангизнинг гапини уйда эшитганим ҳам етар, энди клубга бориб ҳам эштайми?

Марасул (болани бериб). Ушланг! Сиз ҳам бормай қўяқолинг!

Насиба. Ўзингиз айтдингиз-ку!

Марасул (аччиғи келиб). Қачондан бери мен нима десам шуни қиладиган бўлиб қолдингиз?

Насиба. Бир йилда бир марта борсам нима қипти?..

Марасул (бақириб). Бормайсан!

Насиба. Ўзингиз бир жойга олиб бормасангиз; сизни меҳмонга чақирганлар ёлғиз ўзингизни чақиради; кино-театр деган нарсалар эсимдан ҳам чиқиб кетди... Паркка олиб чиқмасангиз.

Марасул. Нима қиламан паркка олиб чиқиб! Проекторга солиб кўраманми? (Чиқади.)

Хуморхон. Эрнинг гапини иккита қилиш яхши эмас, опаси ўргилсин! Аравасига тушга-

нингиздан кейин ашуласини ҳам айтасиз-да!
Мана мен айтиб юрибман-ку, мендан ибрат
олсангиз бўлмайдими! (Чиқади.)

Насиба сахнада ёлғиз қолади; бироз ўйлаб тургандан кейин шиддат блан кўчага чиқиб кетади.

П А Р Д А

У Ч И Н Ч И П А Р Д А

Б Е Ш И Н Ч И К У Р И Н И Ш

Клуб сахнаси. Президиумда Зухра, Пўлатжон Домла. Заргаров минбарда доклад қилмоқда.

Заргаров (*чой ичиб, сўзида давом этади*).
Шу блан бирга мингларча, юз мингларча озод хотин-қизларимиз бошланғич, ўрта ва олий мактабларда ўқиymoқдалар...

Саҳна ёнидан чиқиб келган Ризамат чой қуйиб, камоли эҳтиром блан минбарга қўяди.

(*Доклад тонини бузмай, Ризаматга*). Раҳмат!.. ва шу блан бирга келажак авлодимизнинг ҳаёти ҳамда бахтини та'минлаш учун кураш соҳасида ҳам ўз бурчларидан илҳомланиб, инсоният олдидаги ўз вазифаларини шараф блан бажармоқдалар.

Товуш. Ўртоқ Заргаров, қисқароқ!

Заргаров (*тушунмай доклад тонид*а).
Бундан қаттиқроқ гапиролмайман, товушимнинг бўлгани шу, ўртоқлар! Ўртоқлар! Улуғ демократ Чернишевский бундай деб ёзади: «Табиат хотин-қизларни зўр исте'додли қилиб яратган, уларга ақл-идрок ато қилган бўлса-да, броқ жамият бу ақл-идрокни тан олмайётир,

поймол қилаётир, бўғаётир!» (Зўр таассуф блан). Ўтмишда мана шундай эди, ўртоқлар! Шу блан сўзим тамом. (Чапак кутади).

П. Домла. Саволлар борми?

З у ҳ р а. Мумкинми, бир савол... Хўп, ўтмишда шундай экан... Хотин-қизларнинг ақл-идрокини, талантани тан олмайдиган, оёқости қиладиган, бўғадиган одамлар ҳозир ҳам борми?

З а р г а р о в (доклад тонида). Йўқ, албатта! Бўлиши мумкин эмас, ўртоқлар!

П. Домла. Бахтга қарши ҳозир ҳам бор. Бу масалада жамоатни алдайдиган шахслар, ҳатто мансабдорлар топилади!

З а р г а р о в. Тушунолмадим...

З у ҳ р а. Нимасига тушунолмадингиз?

З а р г а р о в (доклад тонида). Ўртоқлар! Оёқости қиладиган, бўғадиган шахслар йўқ, албатта... Биз бунга йўл қўймаймиз! Мутлақо йўл қўялмаймиз!

В е р а (залдан). Менимча бор! Топилади!

З а р г а р о в (доклад тонида). Эҳтимол бордир, лекин биз қолюқ оилаларга эмас, илғор оилаларга қарашимиз керак, ўртоқлар!

П. Домла. Я'ни?

З а р г а р о в. Я'ни... (доклад тонида). Мен бир оила тўғрисида гапиришим мумкин! Менинг қўшним бор, доктор Ҳузуржонов. Мана бу оилани ҳақиқий оила дейиш мумкин! Мана бу оила бугунги куннинг юксак талабларига тўлиқ жавоб беради десам хато қилган бўлмайман. Бу оиланинг хусусияти шундан иборатки...

Н а з и р а (залдан). Нотўғри!

Заргаров. Ҳой, қизлар, агар гапирадиган бўлсаларинг мана буерга чиқиб, халойиққа гапиринглар.

Назира. Гапиришимиз мумкин.. Мумкинми, Домла?

П. Домла. Мумкин. Буёққа чиқ!

Заргаров (норози). Мажлисда тартиб бўлиши керак!..

П. Домла. Бугунги мажлисининг тартиби шунақа!

Вера блан Назира саҳнага чиқади.

Назира. Ҳузуржонов Насибанинг ўқишини жувонмарг қилди, олий ма'лумот бераман деган ва'далар блан олиб хизматкор қилиб қўйди-ку! Бунинг нимасини мақтайсиз?

Насиба (югуриб саҳнага чиқади). Назира!

Заргаров (Насибага). Сиз ҳам шуердамисиз?

Вера. Ҳузуржонов Насибани сизнинг қўлингиз блан мактабдан юлиб олди!

Насиба. Вера!

Назира. Насибанинг оёқ-қўлини боғлагани Ҳузуржоновга сиз арқон эшиб бердингиз!

Заргаров (мулойим, лекин таҳдид блан). Аравани қуруқ олиб қочманг, ойим қиз!.. (Бошқа бирнима демоқчи бўлиб, айтолмайди). Ярашмайди!.. Қомсомол экансиз... Не-хо-ро-шо! (Доклад тонида). Уртоқлар, Ҳузуржоновнинг хотини университетга киргани тайёрлик кўраётипти, и... киради ҳам!

В е р а. Ёлғон!

З а р г а р о в (*жаҳли чиқиб*). Ўзининг тили бор, ўзи айтсин! (*Йўталиб қўяди*).

Н а з и р а. Насиба, буёққа чиқ! Гапир!

З а р г а р о в яна йўталади. Н а с и б а ерга қараганича туриб қолади.

П. Д о м л а. Шунақами, қизим, ростми шу гап?

Н а с и б а. Ёлғон! Домла, кечиринг... Мен... мен... сизни алдадим... энди юзингизга қандоқ қилиб қарайман. Кўзим очилди... (*Йиғлаб юборади ва саҳнанинг орқасига ўтиб кетади*).

Кетидан В е р а ва Н а з и р а ҳам чиқади.

З а р г а р о в (*пешона терини артиб*). Демак Хузуржонов менга нотўғри ма'лумот берган экан!.. Кўрамиз, текширамиз... (*Ёзиб олади*.)

Президиумга залдан хат тушади. Хатни З у ҳ р а олиб П ў л а т ж о н Д о м л а г а беради.

П. Д о м л а. Кечирасиз, бир савол тушди, ўқишга мажбурман.

З а р г а р о в. Тўғри, саволлар мана шунақа, ёзма равишда берилиши керак.

П. Д о м л а (*ўқийди*). «Докладчи Заргаров уч бола кўрган хотини Оқила Шамсиеванинг устига Хуморхон Мансурхўжаева деган бир жувонни олган...».

З а р г а р о в (*шошиб*). Шошманг! Тухмат! Оқила блан ажрашиб кетганимга мана шу ҳафта роса беш йил тўлди!

П. Домла (*қоғозни кўрсатиб*). Оқиладан икки яшар ўғлингиз бор экан-ку?

Заргаров (*пинагини бузмай*). Нима қипти, бўлиши мумкин! Мумкин! Бу бола бундан беш йил бурун бино бўлган, лекин ёпишиб қолган эди, уч йилдан кейин кўчди...

Зухра (*заҳарханда қилиб*). Ҳмм, ёпишиб қолиш болангизга ота мероси экан-да: ўзингиз ҳам Худоёрхон замонида бино бўлиб, энди тугилганга ўхшайсиз!.. Домла, менга сўз беринг!

П. Домла. Марҳамат, Зухраҳоним.

Зухра. Ўртоқлар! Бугунги докладдан бир пуллик баҳра олмаган бўлсак ҳам, лекин, вақтимиз бекор кетгани йўқ: биз қирқ хотинлик бўлмаса ҳам, ҳарқалай, қўшхотинлик Худоёрхонни кўзимиз блан кўрдик, билиб қўйдик!

Заргаров (*гаранг*). Зухраҳоним...

Зухра. Ўтиринг... Ма'лум бўлдики, ҳозирги худоёрхонлар шляпа ҳам кияр экан, папка кўтариб ҳам юрар экан, совет қонунларига чап бериш, жамоатни чалғитиш учун мана бунақа жойларда минбарга чиқиб, маст туядай, оғзидан кўпиклар ҳам сочар экан!

Заргаров (*стол муштлаб*). Мумкинми!.. Қоғоздай ғижимлаб ташлайман!

Зухра (*писанд қилмай*). Ўтиринг! Ўртоқлар, буерда Заргаров сингари шляпалик худоёрхонлардан бири — Марасул Ҳузуржонов масаласи ҳам кўтарилди...

Заргаров (*қоғозларини йиғиштириб*). Мен сиз блан тегишли жойда гаплашаман!.. (*Жўнаб қолади.*)

Зухра (кетидан). Шляпангизни олиб кетинг! Ҳой, шляпа!

Ризамат шляпани унинг қўлидан олиб Заргаровнинг кетидан чопади.

ПАРДА

ОЛТИНЧИ КУРИНИШ

Заргаров ҳовлисида столовой.

Хуморхон ойна олдида пардоз қилиб ўтирипти.
Марасул киради.

Марасул. Аҳаджон акам келмадиларми?

Хуморхон. Йўқ. Ҳа, мунча тажангсиз?

Марасул. Бизнинг хотин тил чиқарган десам, оёқ ҳам чиқарипти: клубга кетипти!

Хуморхон. Бормагин деган эдингиз-ку!

Марасул. Кетипти!..

Хуморхон. Сиздан ҳам серпулроғини, топгандир-да... Бунақа вақтда эрни шер қиладиган пул, хотинни шер қиладиган хуштор!

Марасул. Алжима!

Хуморхон (паузадан кейин). Яна Оқиланикига борармишсизми?

Марасул. Ҳа! Борабериб остонасини сийқа қилиб юбордим! Эрга теккан сену жафосини мен тортаман! Ёмон виждонсизлик қилгансанда! Бечора Оқилага одамнинг раҳми келади.

Хуморхон. Оқилага-я? Оқилага раҳмингиз келадими? Насибага-чи? Насибага раҳмингиз келмайдими? Мен Насибага ҳам кундошман-ку!

Марасул. Ие!..

Хуморхон. Йўқ-йўқ, кундош эмас, ярим

кундош! А?.. Ярим кундошман. (*Кулади.*) Виждонсиз эмиш! Мени, мен виждонсизни Насиббага ярим кундош қилгунча ўлиб бўлдингиз-ку! Қисловодскда кечаси, Насибани дори бериб ухлатиб қўйиб, мени санаториядан сой бўйига-ча қўлида кўтариб борган ким эди? Яхши кўраман деб йиғлаган, оёғимга йиқилиб ботинкамни мўйлаби блан чўткалаган ким эди? .

М а р а с у л. Аҳмоқ! Ўз хотинини алдаган одам ўйнашига рост гапиради деб сенга ким айтган эди?

Эшик тикиллайди.

Х у м о р х о н. Кириг! Қирақолинг!

О қ и л а киради. Иккови гангиб қолади.

М а р а с у л. Э-э, келинг, Оқилахон опа... Келганингиз жуда яхши бўлди-да, эртага борадиган бўлиб турган эдим...

Х у м о р х о н. Келинг...

О қ и л а. Эрингиз қани?

Х у м о р х о н. Сизнинг ҳам эрингиз-ку... Мажлисда!

М а р а с у л. Бирпас ўтиратуринг, келиб қолар.

О қ и л а. Мана шу повесткани Заргаровнинг ўз қўлига топширишим керак эди. Сиз бериб қўярсиз...

Х у м о р х о н (*повесткани олиб ўқийди*). «Учинчи участка халқ суди...»

О қ и л а. Орани очиқ қилиб, Заргаровни сизга буткул бермоқчиман.

Х у м о р х о н. Вой, нега, икковимизга ҳам бўлиб турувди-ку...

Марасул. Энди хафа бўлмайсиз, опа...

Оқила. Нега хафа бўламан, мен Заргаровга ўн етти йил хотин бўлиб бешик, қозон-товоқ, киртоғарадан бошқа нарса кўрган эмасман. Мен бошқа нарсага — юртимизда ҳали ҳам инсонлик қадр-қийматини билмаган, хотин деган номга иснод келтирадиган макиёнлар борлигига хафа бўламан!

Марасул. Э-э!..

Хуморхон. Вой (*Марасулни гувоҳ қилиб.*) мана, айтсинлар... Мен эрингизга ўзим тегибманми?

Оқила. Йўқ, албатта! Биламан, сизни тегишга, болаларини чирқиратиб уни уйдан, ўн етти йиллик уйдан юлиб олишга мажбур қилган нарса Заргаровнинг пули, мартабаси. Заргаров амалидан бекор бўлсин-чи, қайда кўрдим қора эшағим дермикансиз!

Хуморхон. Вой, қанақа некультурний хотинсан! Секинроқ гапирсанг-чи! Қишлоқи!..

Оқила. Шу қилган, қилаётган ишларингиз культураю, сиз культурний хотин бўлдингизми?!

Хуморхон. Вой, мунча тилинг заҳар экан! Бор-э, эринг бошингдан қолсин! Ол, олиб кет! (*Деразадан ташқарига*). Тоға!

Оқила. Мен эр талашиб келганим йўқ.

Хуморхон. Ўшанда нега йиғлаб келган эдинг бўлмаса?!

Оқила. Бундан бир ярим йил бурун йиғлаган эдим. Унда болаларим кўчада қолади деб ўйлаган эканман. Йўқ, тирик етим бўлдию, лекин кўчада қолмади. Бу замонда ҳечким ҳам кўчада қолмас экан: заводда бири опам бўлди,

бири акам бўлди — йўлимни топиб олдим.
Лекин сиз-чи!..

Хуморхон Марасулнинг орқасига ўтади.

Ие, хотинлардан калтак еябериб зада бўлиб
қолибсиз-ку!.. Қўрқманг, мен сизни урмай-
ман — сизга қўл тегизгани ҳазар қиламан.

Хуморхон. Сендан яхши эканманки,
устинга олипти-да!

Оқила. Кўчада ётган суякни қайси ит ғажимайди! (Чиқади.)

Марасул (кетидан). Оқилахон опа, мумкинми... Бир оғиз гапим бор... (Чиқади.)

Хуморхон. Вой, яшшамай ўлгур...

Ҳаял ўтмай, Марасул рўмолчаси блан юз-кўзини
арта-арта киради.

Марасул. Чакки қилдинг! Яхши гапириб
ҳовридан тушириш керак эди!

Хуморхон. Осмон қўлида бўлса ташлаб
юборақолсин! Аҳаджон акамнинг битта осмон-
ни кўтариб қолгудай обрўйи бор!

Фотима (деразадан). Қанақа эркаксан!
Ёш хотинни мажлисга юбориб, қандақ сабринг
чидаб ўтирибсан! Қачонгача ўргатаман...

Марасул. Ҳозир... (Чиқади.)

Ранг-қути ўчган Заргаров киради ва секин креслога
ўтиради.

Хуморхон. Вой нима қилди? Шляпангиз
қани?

Ризамат, қўлида шляпа, мотамли юриш қилиб
киради.

Заргаров (*қўлидан шляпи олиб*).
Мумкин бўлса, Марасулни айтиб келсангиз!

Р и з а м а т ч и қ а д и.

Узимнинг ҳам кўнглимга келган эди-я! Асли бормасам бўлар экан...

Хуморхон. Вой, нима бало, Оқила буерга келиб қилган шаллақилигини клубга ҳам бориб қилдими?

Заргаров (*чўчиб*). А? Оқила келдими?

Хуморхон. Ҳа. Сизга повестка олиб келипти. Сизни менга буткул бермоқчи эмиш.

Заргаров повесткани олиб ваҳима ичида кўз югуртиради.

Заргаров (*гаранг*). Ие... мен «Оқилани қўйганимга беш йил бўлган» деб... Об-бо!.. Судда устимга хотин олди деса... (*Бирдан.*) Жоним! Пайт нозик, хотин-қизлар масаласи чирсиллаб турипти — бекорга нобуд бўлиб кетаман... Менга раҳм қилинг!..

Хуморхон. Вой...

Заргаров. Сиздан бир оғиз сўз!.. Бир оғиз!.. «Мен Заргаровнинг хотини эмасман, ўйнашиман» десангиз қутулиб кетаман. Хотинлик эркак ўйнаш тутмасин деган закон йўқ! Йўқ!

Хуморхон. Ие!..

Заргаров (*тиз чўкиб*). Жоним!..

Хуморхон. Мен бу гапни айтгани номус қиламан. Хўжа авлодимиз, бизнинг авлодда ўйнаш тутган хотин ўтган эмас!

Заргаров. Жоним! Имоним!

Хуморхон. Мунча!.. Жонингизни оладими!..

Заргаров. Обрўйим тўкилади... Менинг обрўйим бир ўзимга эмас, сизга, ўзингизга ҳам керак-ку ахир!

Хуморхон. Сизнинг обрўйингиз менга нима қилиб берипти! Биттаю битта тоғам ҳали ҳам завхоз!

Заргаров. Бу тўғрида гаплашган эдик-ку... Бироз ичади!

Хуморхон. Каттароқ иш бўлса—яқинига одам йўлалмаса ичгани ҳам билинмас эди.

Заргаров. Хўп, катта ишга жойлаб қўяман. Бўлдими?

Хуморхон (*ўйлаб туриб*). Тоғамга дурустроқ жойдан хотин олиб берасиз. Яхши қиз бўлсин!

Заргаров. Хўп, ўзим ҳам шуни ўйлаб юрган эдим. Уйлаймиз, бу ҳовлини тоғангизга бериб, ўзимизга бошқа баҳавороқ жойдан участка қиламиз!

Ризамат блан Марасул киради.

Марасул. Э-э, Аҳаджон ака, ростми? Хайрият мажлисга Оқиланинг ўзи кириб бормапти...

Заргаров (*Ризаматга*). Сиз чой-пой ичиб оласизми...

Хуморхон (*Ризаматга*). Буёққа юринг...

Ризамат иккови чиқиб кетади.

Марасул. Нима бўлди?

Заргаров. Дард бўлди! Бало бўлди! Ҳамма иллат сенда! Сенда! Хотин-қизлар масаласи

чирсиллаб турган бир вақтда нима қилар эдинг гапни кўпайтириб!..

М а р а с у л (*хайрон*). Нима қилдим?

З а р г а р о в. Ие, тагин нима қилдим дейди-я!.. Хотининг ўқийман деса битта-яримта мактабга қистириб қўймайсанми-ю, яна битта туққанидан кейин ўзи ташлаб кетмайдими?

М а р а с у л (*қути учиб*). Нима бўлди?

З а р г а р о в. Ҳамма гап мана шундан бошланди-да! Дугонаси чиқиб ундоқ деди, холанг чиқиб бундоқ деди; ҳаммаси қўшилишиб сени олиб менга урди, мени олиб сенга урди. Данакдай хамиртурушдан бир тоғора хамир қилди-қўйди.

М а р а с у л. Ўзи нима деди?

З а р г а р о в. Нима дерди! Тарафингни олсам мени ёлғончи қилди!

М а р а с у л. Ҳали шунақами? (*Енгини шимариб чиқмоқчи бўлади.*)

З а р г а р о в. Қаёққа?.. Утир! (*Унинг энгларини тушириб қўяди.*)

Н а с и б а киради.

Н а с и б а. Мени йўқладингизми?

З а р г а р о в. Марасулга «қаттиқ гапирма» деб ишора қилади.

М а р а с у л (*қовоғини солиб*). Ҳа!.. (*Унинг олдига боради.*)

М а р а с у л. Насибани урмоқчи бўлганда З а р г а р о в ҳай-ҳайлаб қўймайди. Шовқинни эшитиб Х у м о р х о н югуриб киради, вазиятни кўриб ҳайрон бўлади.

Заргаров. Ҳмм. Шунақа экан-да, Насибaxon... Марасулдан хафaroқ экансиз, менга айтсангиз ҳам бўлар эди-ку... Ё мендан ҳам хафамидингиз?

Насиба. Қoқинган одам йўлда ётган тошдан ўпкаламайди.

Заргаров. Мени тош дейсизми, ғишт дейсизми, кесак дейсизми, ҳарқалай, холис ният блан ораларингга тушган эдим. И... бахтли бўлдингиз деган қаноатдаман: шундоқ уйингиз бор, жойингиз бор...

Насиба (*Хуморхонга кўз қири блан қараб*). Уй-жой бахт бўлса иссиқ оғилда ковиш қайтариб ётган сигирдан бахтлироқ жонивор бўлмас эди!

Заргаров. Уй дейишдан мақсад оила демоқчиман!

Хуморхон. Опаси ўргилсин, нега унақа дейсиз, кимсан доктор Ҳузуржоновнинг хотинисиз!

Насиба. Фалончининг хотини бўлиш сизга бахт бўлса бордир, лекин мен уни бахт деб билмайман, бунақа бахтдан жирканаман! Менинг ўз отим, ота-онам умид блан қўйган отим бор! Ўз отимга куйдирги чиққан эмас!

Марасул (*дўқ қилиб*). Шунақами!..

Насиба. Ҳа шунақа!

Марасул. Ҳа, ўша сени... (*Урмоқчи бўлади. Заргаров орага тушади.*) Жигингни эзаман.

Насиба. Йўқ, Марасул ака, энди мени уролмайсиз! Мен энди мунгли, муштипар хотин эмасман (*чиқиб кетади*).

Хуморхон. Вой Марасул ака-ей, ўлма-

ган жонингиз! Бу шаллақи блан қанақа умр қилиб келаётибсиз?

Заргаров. Аҳмоқ! Аҳмоқ! Ҳозир хотин урадиган замонми?

Хуморхон. Бунақа хотинни уриб ўлдирса ҳам оз! (Чиқади.)

Телефон жиринглайди.

Заргаров (чўчиб). Марасул, ол-чи! (Ўзича.) Э, худо!.. (Паноҳ истаб.) Хуморхон!

Марасул (трубкага). Лаббай! А? Ҳозир...

Марасул имо блан Заргаровга трубкани кўрсатади. Заргаров, трубка чақиб оладигандай, стол ёнига келади, трубкани олади.

Заргаров (трубкага, ўзини хурсанд кўрсатишга тиришиб). Лаббай!.. Раҳмат... А? Хўп-хўп... (Бўшашиб ўзини креслога ташлайди, узоқ паузадан кейин). Марасул!

Марасул (зўрға). Лаббай!..

Заргаров. Нима бўлаяпти ўзи?

Марасул. Энди буёғи нима бўлади денг.

Заргаров. Хуморхон! Жоним!

П А Р Д А

ТУРТИНЧИ ПАРДА

ЕТТИНЧИ ҚҰРИНИШ

Марасулнинг ҳовлиси. Супада Назира, Вера,
Насиба, Пулатжон Домла.

П. Домла (боланинг юзини очиб секин):
Бай-бай-бай!.. Мунча ҳам ширин ухлапти!
Менга бер-чи, бола кўтариш эсимда борми-
кин...

Қизлар секин кулишади. Насиба болани унга беради.
Ухў!.. Полвон қиз бўладиганга ўхшайди-
ку! Баракалла! Хўп, қани, гапир-чи!..

Насиба. Уша кунги мажлисдан кейин
яхши бўлиб қолди. Мажлис куни бир авж
қилди-ю кейин, ўйлаб кўрди шекилли, дарров
тушди. Ҳийла тушди! Бир йилда бир марта
ҳам кўчага чиқармаган одам... мана, бир ҳаф-
та ичида икки марта маориф бўлимига бориб
келдим. Узи мактабимизга бориб тўққизинчи
синфда ўқиганимга справка олиб келди...

Назира. Емон бўлиб ҳам кўрсин-чи,
клуб деворий газетасига оёғидан осиб кўяр-
ман!

Вера. Мажлисда осгандан бешбаттар
қилдик-ку.

П. Домла. Коллектив — зўр куч.

Бидон кўтариб Фотима киради, меҳмонларни кўриб бидонни секин бир чеккага яширади ва югуриб буларнинг олдига келади.

Фотима. Вой гиргиттон!.. Келинг, домласи... Келинглар... Бу ўқиш қачон бошланади, а, домласи! Бола бечора ичикиб қолди-ку! Уйда ҳам ўқиётипти, ўқимаган китоби қолмади, Марасул китоб ташиб етказаолмаётиптию, лекин мактабнинг йўриғи бошқа-да! А, келинпошша?

П. Домла. Ўқиш яқинда бошланади. Мен сизларни хурсанд қилай бўлмаса... (Енини ковлайди.)

Фотима. Марасул «домла олиб уйда ҳам ўқитаман» деяпти.

П. Домла (Насибага). Мен кечки мактаб дирекцияси блан гаплашдим, сени ўнинчига қабул қилишди. Мана, (қоғозни беради) тўққизинчининг имтиҳонини ўнинчида ўқиб туриб топширасан! Ўзим ёрдам бераман. Булар бор..

Назира }
Вера } Албатта. Бўлмаса-чи!

Фотима. Вой, бу қоғозни йўқотманг, Марасулга кўрсатинг!

Насиба. Раҳмат, Домла!

П. Домла. Энди мен кетай, яхшилар.

Фотима. Вой, ўтиринг, бир сиқим ош қилай... Қачон келсангиз овқатга ўтирмайсиз-а!

Ҳамма уни узатади. Фотима чиқиб кетади. Ҳамма қайтади.

Насиба (бахтиёр). Уф!.. Энди сизлардан фақат бир йил орқада қоламан, холос!

Ҳ а м м а (ашула айтади).

Давно, друзья веселые,
Простились мы со школою...

В е р а (болани кўрсатиб). Жим!
Н а з и р а. Барибир кўзини очиб ётипти.

Ҳамма кулади.

Н а з и р а. Энди бизга ҳам жавоб бергин.

В е р а. Ҳа, мен ҳам шуни айтмоқчи эдим.

Н а с и б а. Шунақами? Келганларингга раҳмат... (Кузатади.) Сизлардан бир илтимос, қизлар: йўлакай Зуҳра холамга ҳам айтиб ўтинглар, Насибанинг ҳамма иши тўғри бўлди, денглар. Холам бечора хотиржам бўлсинлар.

Н а з и р а. Хўп!

Н а с и б а уларни кузатиб келади.

Р о ҳ и л а киради.

Р о ҳ и л а. Қизим, болангни чўмилтирсам деган эдим! Уйғонмадими?..

Н а с и б а, Вой, ая, суюнчи! Мени ўнинчи синфга қабул қилишипти! Пўлатжон Домла буйруқ олиб келдилар.

Р о ҳ и л а. Умридан барака топсин, зап домланг бор-да!

Иккови чиқади М а р а с у л киради, келиб сўрига ўзини ташлайди. Ф о т и м а киради.

Ф о т и м а Ие, келдингми... Овқатингни олиб келайми?

М а р а с у л. Йўқ! Томоғимдан ҳечнарса ўт-

майди. Аҳаджон акамни ишдан олиб, партиядан ўчиришипти!

Фотима. Вой!

Марасул. Уф!.. Бир омад кетгандан кейин шунақа бўлар эканда!

Фотима. Худо дегин!.. Ташвиш тортма, Аҳаджон тегирмонга тушса бутун чиқади.. Мана кўрасан, онам айтган эди дерсан! (Секин.) Насибанинг домласи қоғоз олиб келди!

Марасул. Қанақа қоғоз?

Фотима. Ўқишга кириши нақдга ўхшайди. (Йиғламсираб.) Пешонам қурсин... Сени катта қилиб берганим кам экан, энди боласини ҳам катта қилиб бераман шекилли.

Заргаров (ўз ҳовлиси томонидан киради, мусибатли товуш блан). Марасул, ука, мен кетдим. Энди бутун умид областьдаги ёр-биродарлардан. Хайр...

Марасул. Хайр...

Фотима. Худо денг!

Заргаров (жон-дилидан). Э, худо!.. (Чиқади.)

Насиба киради.

Фотима. Қелинпошша, эрингизнинг овқатини беринг (чиқади).

Марасул. Қаёққа бординг?

Насиба. Ҳечқаёққа борганим йўқ.

Марасул. Ким келди?

Насиба. Пўлатжон Домла, қизлар...

Марасул. Шунақами...

Насиба (хурсанд). Унингига кираман! Пўлатжон Домла дирекция блан гаплашиб буйруқ олиб келиптилар! Мана!

М а р а с у л (*буйруқни ўқийди*). Ҳмм... яхши, лекин мен бир нарсани ўйлаб қолдим: болангни нима қиласан?

Н а с и б а. Ҳамиша «боланг, боланг» дейсиз... (*Кулиб.*) Нима, болани онамнинг уйдан олиб келибманми?

М а р а с у л. Менинг онамдан умид қилма демоқчиман. Сенга мени катта қилиб бергани басдир, энди болангни ҳам катта қилиб берсинми!

Н а с и б а (*ҳайрон*). Майли... ясли бор...

М а р а с у л. Тилаб-тилаб топган болангни яслига бергани қандоқ кўнглинг бўлади?

Н а с и б а. Яслига нима қипти? Менинг ўзим ҳам яслида, боғчада ўсганман.

М а р а с у л. Сенинг отанг берса бергандир, менинг яслига берадиган болам йўқ!

Н а с и б а (*қути учиб*). Хўп, болага менинг онам қарайди... кечқурун элтиб бераман, эрталаб олиб келаман...

М а р а с у л. Бу бошқа гап. (*Бирдан.*) Хўп, болани онамга элтиб берар экансан, мени кимга элтиб берасан? Менга ким қарайди?

Н а с и б а. Ўзим қарайман... Онам қарайди... Ўқишимнинг сизга, уй ишига... ҳечкимга оғирлиги тушмайди!

М а р а с у л (*паузадан кейин*). Менга қара, ўқишдан мақсад нима ўзи, ишлашми? Нима қиласан ишлаб? Мен боқолмаяпманми?

Н а с и б а. Марасул ака, нима учун мени «боқошингиз» керак? Мен мушук бўлмасам...

М а р а с у л (*аччиғи келиб*). Биз эр-хотин

гаплашаётимиз, орага бировнинг гапини қистирма!

Н а с и б а. Нима дедим? Қимнинг гапини қистирдим?

М а р а с у л (*масхара қилиб*). «Нима учун мени боқшингиз керак! Мен мушукми...» Бу анови чол—Пўлатжон Домланинг гапи! Бунақа фалсафалар ўшандан чиқади.

Н а с и б а. Майли-да. Бирон орзуси бўлмаган, бирон нарсага интилмаган одамнинг мушукдан нима фарқи бор?

М а р а с у л. Хўп, бордию орзулари ушалди—ўқидилар, битирдилар, ишга ҳам кирдилар—ишлаб қанча ойлик оладилар?

Н а с и б а (*унинг афтига қараб*). Қанча ойлик олсам ўқишимга рози бўлар эдингиз?

М а р а с у л (*нима дейишни билолмай*). Юрагимни сиқма! (*Қоғозни йиртиб ташлайди.*) Янаги йилга ўқийсан!

Н а с и б а. Вой! (*Қоғоз парчаларини олиб бағрига босади.*) Марасул ака, нега бунақа қиласиз? Ҳар куни икки маҳал гул кўтариб кўчамизнинг бошида турган кунларингизда нималарни вада қилган эдингиз?

М а р а с у л (*бирдан тутоқиб*). Мен ишдан чарчаб келганман, дам олгани қўясанми, йўқми? (*Бақириб.*) Қўясанми, йўқми!!

Н а с и б а. Бақирманг!

Р о ҳ и л а блан Ф о т и м а югуриб киради.

Р о ҳ и л а. Ҳа, ҳа, яна нима бўлди?

Ф о т и м а. Ҳой, сенга нима бўлди?

Н а с и б а. Кечагина нима деган эдингиз! Яна лафзингиздан қайтдингизми?! Ноинсоф!

М а р а с у л. Ҳа! Мен шунақа номинсоф, шунақа золим эрман! (*Бирқўл ҳаракати блан бутун давлатини кўрсатиб.*) Шунақа золим эр бўлса ҳамма ҳам тегар эди!

Н а с и б а. Олақолинг!

М а р а с у л (*бақириб*). Оламан!

Р о ҳ и л а. Ҳой, куёв, яна бошидан тушдингизми! Кўчада муқовангизни кўрган киши сизни ҳеч шунақа одам деб ўйламайди-я!

М а р а с у л. Кечки мактабга қўймайман! Марҳамат, университетга кирсин! Ёрдам қиламан!

Н а с и б а. Бас! Қалбаки гапларингиз жонимга тегди! Кўр ҳассасини бир марта йўқотади.

М а р а с у л. Жонингга теккан бўлса — катта кўча!

Н а с и б а. Шунақами?.. Ая, мана, орзуларингиз ушалдими?

Н а с и б а блан Р о ҳ и л а чиқади.

Ф о т и м а. Ҳай, ақлингга куйдирги чиқмагур, боласи бор, ҳовлининг ярмини бўлиб олади-я!

М а р а с у л. Уф!.. Ая, дейман, битта хотинни эплаш шунча қийин, дадам раҳматлик саккизтасини қанақа эплаган эдилар?

Ф о т и м а. О, онанг айлансин Марасул, у замонда эркакларнинг қамчисидан қон томар эди! У вақтда паранжи бор эди!

Бола, тугун кўтариб Р о ҳ и л а киради.

Войдод!.. Мени шундоқ қудамдан айира-санми!..

Р о ҳ и л а. Қўйинг-э Фотимабуви, давлат деб қизимни ўз қўлим блан ўтга ташлаган эканман! Одамлар айтишган эди...

Н а с и б а (*икки бойлам китоб кўтариб киради*). Юринг, ая!

Ф о т и м а (*икковининг йўлини тўсади*). Войдод!.. Мени шундай келинимдан айирасанми!..

З у ҳ р а киради.

Дод устига дод!

З у ҳ р а (*ҳайрон*). Нима гап?

Р о ҳ и л а. Нима бўлар эди... Айтганингиз келди!

Ф о т и м а (*Зуҳра блан кўришиб*). Иккови уришиб қолди, яраштириб қўй. Арзимаган гап... (*Чиқади.*)

З у ҳ р а (*кетидан*). Мараз!

М а р а с у л (*Роҳилага, ўпкалаб*). Бизни уришиб-сўкиб яраштириб қўярсиз десам, дарров кўч кўтарибсиз-да!

Р о ҳ и л а. Ҳа! Кўзим очиқлигида қизимнинг тўйини кўрай деб ўзимни ўйлабману, тўйдан кейин Насибанинг ҳоли нима кечишини ўйламабман. Она куни битиб дун'едан кўз юмганида боладан рози бўлиши зарур, лекин, энди билсам, куни туғилиб дун'ени энди кўрадиган боласини рози қилиб кетиши ундан ҳам зарурроқ экан!

Она-бола чиқмоқчи бўлади.

З у ҳ р а. Мана энди ўзингизга келибсиз!

М а р а с у л (*дўқ қилиб*). Хола!.. Оила масаласига аралашманг! Оила масаласи но-

зик масала, сиёсий масала! Совет ҳукумати оилани мустаҳкамлаш учун бутун чораларни кўраётган бир вақтда... жавобгар бўласиз!

З у ҳ р а. Совет ҳукумати ҳарқанақа оилани эмас, совет оиласини мустаҳкамлайди!

М а р а с у л. Сизга ўхшаган чаласавод «активлар» қўли блан мустаҳкамлайди! (*Она-боланинг олдини тўсади.*)

З у ҳ р а. Мен чаласавод, сенинг саводинг росами? Бир кўзинг одамларнинг тишида, бир кўзинг чўнтагида-ку, яна қайси кўзинг блан ўқиб савод чиқаргансан?

М а р а с у л (*Насибага*). Чучварани хом санама, мендан ялчиб алимент ололмайсан!

Н а с и б а. Қераги йўқ!

З у ҳ р а. Қонун товуқдай қийқиллатиб олиб беради!

М а р а с у л. Қонунга мувофиқ оладими? Ойлиги юз сўмлик ишга кираман!

З у ҳ р а. Ҳезалак!

М а р а с у л (*Насибага*). Эсинг кириб қайтиб келганингда бу уйда бошқа хотин ўтирган бўлади!

Н а с и б а (*таққан зийнат асбобларини олиб Марасулнинг олдига ташлайди*). Наинки қайтиб келсам! Аксинча, бу ерда ўтган бир ярим йил умримга ачинаман. Эссизгина бир ярим йил умрим! Юринг, ая! (*Чиқади.*)

Р о ҳ и л а. Эссиз! Лекин бекор кетмади! Бу бир мактаб бўлди. Кўзимиз очилди. Бахт нима, бахтсизлик нима эканини кўзимиз блан кўрдик. Мен оналарга айтаман: «Тузуқкина қанот чиқармай учишга талпинган чумчуқ бола илоннинг оғзига тушар экан» дейман!

Марасулдан бошқа ҳамма кўча эшиги томон йўналади.

Марасул (бақириб). Хола, муродингга етдингми?

Зуҳра. Йўқ, ҳали, жиян! Чаласига қарз-дорман! (Чиқади.)

П А Р Д А

Э П И Л О Г.

Заргаровнинг ҳовлисида ўша столовой, лекин ерда ётган бир пой эски калиш,ғижимлаб ташланган бир-иккита газетадан бошқа ҳеч нарса йўқ. Саквояж кўтарган Заргаров киради, киради-ю данг қотиб қолади; кўзларини ишқаб, йириб қарайди; ниҳоят, кўраётгани ҳақиқат эканига ишонгач, бўшашиб кетади. Ғам-койиш хийлагина енгиб қўйган Марасул киради.

Марасул. Салом бердик... С приездом...

Заргаров. Салом.

Марасул. Гузарда орқангиздан шунча чақирдим, эшитмадингиз.

Заргаров (*уйини кўрсатиб*). Нима гап?

Марасул. Хуморхонингиз... кечагина кўчиб кетди. Хафа бўлманг, ҳозир ҳаммани ҳам хотини ташлаб кетаётипти.

Заргаров. Қаёққа кўчди экан, тоғаси-никигами?

Марасул. Йўқ... Эрга тегди!

Заргаров. А? (*Саквояжнинг устига ўтириб қолади.*)

Марасул. Тагин хотин устига текканини айтмайсизми?.. Қалай ишлар тўғри бўлдими?

Заргаров бош чайқайди ва суғуриб ташлади деганга ишора қилади.

Об-бо!.. Суғуриб ташламанглар, тузалиб кетаман демадингизми?

Заргаров (*хаёли бошқа ёқда*). Айтдим, айтмаган гапим қолмади.

Марасул. Ўзим ҳам билган эдим: катта омбурга чап бериб бўлмайди. Турмуш қийин бўлиб қолди, Аҳаджон ака!

Заргаров. Сен нима қиласан нолиб! Омбуринг қўлингда, бир кавакдан ҳайдаса бошқа кавакда тиш суғуриб айшингни қилаверасан! Менга қийин, менга!

Марасул. Жуда ҳам унчалик эмас, Аҳаджон ака! Омбур-помбурим блан ўзимни ҳам ҳаётдан суғуриб ташлайдиганга ўхшаб қолди: учидан ҳовлини сотиб солиққа бердим, ишдан бўшатилдим, яна нима бўлишини билмайман.

Заргаров. Қани энди шуларнинг ҳаммаси тушим бўлса-ю, уйғониб кетсам!.. Қадимимни билиб босар эдим... Шу вақтгача калла деб жун чиққан қовоқни кўтариб юрган эканман! Жун чиққан қовоқни!

П А Р Д А

На узбекском языке

АБДУЛЛА КАХХАР

БОЛЬНЫЕ ЗУБЫ

Пьеса

Госиздат УзССР—1956—Ташкент

Редактор *М. Раҳмон*

Рассом *И. Циганов*

Техн. редактор *Ф. Раҳматуллин*

Корректор *В. Максудова*

Теришга берилди 28.IV 1956. Босишга
рухсат этилди 25.VI 1956. Формати
70×92¹/₃₂ 2,75 бос. л. — 3,22. шартли
бос. л. Нашр. л. 3,12+4 вклейкалар
Тиражи 15000. Индекс *и/а. Узбекистон*
ССР Давлат Нашриёти. Тошкент, По-
лиграф кўчаси, 74. Шартнома № 161/56

Ўзбекистон ССР Маданият министр-
лиги *Ўзглавиздатининг* 1-нчи
босмахонаси. Тошкент, Заказ № 684.
Баҳоси 3 с. 25 т.